

ABEL PAZ, DURRUTI EN DE SPAANSE BURGEROORLOG

Uitgave: International Bookshop Het Fort van Sjakoo
Amsterdam, mei 2004

Inleiding

Deze brochure is samengesteld en uitgebracht ter gelegenheid van de lezingen die de Spaanse anarchist en auteur Abel Paz (pseudoniem voor Diego Camacho) eind mei 2004 op twee locaties in Nederland hield. De organisatie van de lezingereeks was in handen van Hanneke Willemse, de Amsterdamse boekhandel het Fort van Sjakoo en de Anarchistische Groep Amsterdam. Afgezien van 'De dood van Durruti' (wat door Hanneke Willemse werd vertaald), zijn de vertalingen en de samenstelling van deze brochure verzorgd door Jeroen ten Dam. De linkerfoto op de voorpagina is van Durruti, de rechter foto laat barricades in Barcelona zien tijdens de zogenaamde 'mei-dagen' van 1937.

Bij wijze van voorwoord

Op 19 juli 1936 kwamen in grote delen van Spanje de fabrieks- en landarbeiders in opstand toen generaal Franco met zijn kompanen een staatsgreep pleegde tegen de Volksfrontregering. De Volksfrontregering weigerde in eerste instantie de in opstand komende massa's van wapens te voorzien, waarop de arbeiders zelf de kazernes en wapenopslagplaatsen bestormden. Deze spontane volksofstand leidde in eerste instantie tot een ware revolutie: fabrieken en landbouwbedrijven werden gecollectiviseerd. Maar al na enkele maanden keerde het tij: de gevestigde politieke partijen (ter linkerzijde) probeerden beetje bij beetje de situatie weer in hun greep te krijgen. Enkele CNT-leiders lieten zich overreden toe te treden tot de Spaanse regering (notabene de anarchist Garcia Oliver werd minister van Justitie!). Met name de rol van de Spaanse communistische partij (PCE) was van doorslaggevendende rol. De Sovjet Unie was niet gebaat bij een revolutionaire toestand in Spanje, en zeker niet als die met name door anarchistische en niet-Moskou getrouwe communisten (van de POUM) werd beheerst. Al vanaf het najaar van 1936 werd de revolutie langzaam de nek omgedraaid. De milities die aan het front vochten werden omgevormd tot een leger dat hiërarchisch georganiseerd was en dat enkel nog door het Ministerie van Oorlog werd gecontroleerd. De collectivisaties werden ongedaan gemaakt. Tegenstanders van deze koerswijziging werden gevangen genomen, ter dood veroordeeld wegens vermeende 'spionage voor de fascist' of 'wegens het ontwikkelen van vijfde colonne activiteiten'. Dit culmineerde in de beruchte 'Mei-dagen' in 1937 in Barcelona waar de anarchistische arbeiders en de POUM werden geprovoceerd tot een opstand. Na bemiddeling van de anarchistische ministers in de centrale regering haalden de anarchisten bakzeil. In eerste instantie werden met name leden van de POUM, maar later ook aanhangers van de CNT en FAI, slachtoffer van de contrarevolutie, die door de centrale regering, de PCE en de Sovjet Unie op gang werd gebracht.

Abel Paz (pseudoniem voor Diego Camacho), die actief aan deze opstand heeft deelgenomen en daarvan uitgebreid verslag heeft gedaan, komt naar Nederland voor een drietal lezingen. In zijn bagage heeft hij niet alleen zijn eigen herinneringen aan de Burgeroorlog, maar ook de door hem geschreven biografie van de Spaanse anarchist **Buenaventura Durruti**, getiteld 'Durruti in de Spaanse revolutie'. Durruti was één van de meest in het oog springende persoonlijkheden uit het anarchistisch kamp. De biografie van Abel Paz verhaalt over zijn levensloop, terwijl er tegelijkertijd een beeld wordt gegeven van de belangrijkste ideeën die ter discussie stonden in de anarchistische beweging in Spanje. Tevens geeft Paz inzicht in het uitgebreide vlechtwerk van anarchistische en anarcho-syndicalistische organisaties, de betekenis van 'affiniteitsgroepen' voor de geregeld vanuit de illegaliteit opererende anarchisten, de geschiedenis en functie van en wederzijdse rivaliteit tussen de CNT (Nationale Confederatie van Arbeiders) en de FAI (Federatie van Iberische Anarchisten).

Abel Paz werd in 1921 in Almeria geboren. Als leerling-arbeider in een textiel fabriek werd hij in 1935 lid van de anarcho-syndicalistische vakbond CNT. In juli 1936 nam hij deel aan de arbeidersopstand tegen de poging tot staatsgreep van generaal Franco en zijn medesamenzweerders. De jaren daarna, tot 1939, is hij actief betrokken geweest bij het in de praktijk brengen van de sociale revolutie en het bestrijden van de Franquistische troepen. In najaar 1939, na de nederlaag van de Spaanse Republiek (de sociale revolutie was in de vroege zomer van 1937 al definitief de nek omgedraaid), trok hij samen met honderdduizenden landgenoten naar Frankrijk. Net als de meeste van zijn landgenoten kwam hij onder erbarmelijke omstandigheden in een van de vele Franse concentratiekampen terecht waar de Spaanse vluchtelingen werden 'opgevangen'. In 1942 wist hij te ontsnappen en sloot zich aan bij de 'Maquis', een netwerk van Spaanse anarchistische groepjes - die al of niet autonoom van elkaar - de strijd aanboden met het Franquistische regime en poogden de sociale revolutie weer op gang te brengen. December 1942 werd hij in Spanje opgepakt en verdween voor elf jaar achter de tralies. In 1953 kwam hij vrij en ging in ballingschap in Frankrijk, alwaar hij actief bleef in de anarchistische beweging en in de grafische sector werkzaam was. Hij schreef een groot aantal boeken over diverse facetten van de Spaanse Burgeroorlog en de Spaanse anarchistische beweging in het bijzonder. Het bekendst werd hij met zijn oorspronkelijk in 1978 verschenen biografie over Buenaventura Durruti, die hij in 1996 nog eens sterk uitgebreid en bijgewerkt heruitgaf. Er verschenen onder andere in het Duits, Frans en Engels vertalingen van dit boek. Tevens schreef Paz een aantal autobiografische boeken waarin in hij diverse etappes van zijn leven beschreef. Paz schreef ook nog meerdere boeken over etappes uit de geschiedenis van de Spaanse anarchistische beweging (o.a. over de 1^e Internationale, over de CNT en over de IJzeren Colonne).

Inhoudsopgave

2	Inleiding, voorwoord en inhoudsopgave
3	In gesprek met Abel Paz; We noemden onszelf <i>De anarchisten met de idealen van Don Quichotte</i>
6	Interview met Abel Paz
12	Korte biografie van Durruti
17	De dood van Durruti
21	Bibliografie publicaties van Abel Paz
22	Leverbare boeken over de Spaanse Burgeroorlog, anarchisme in Spanje en het verzet tegen Franco

In gesprek met Abel Paz:

**"We noemden onszelf
De anarchisten met de idealen van Don
Quichotte"**

Uit: *Lotta, antifaschistische Zeitung aus NRW*, # 13, 2003

Abel Paz is het pseudoniem van Diego Camacho Escamez, wat hij gebruikte in de tijd van zijn ondergrondse strijd tegen de dictatuur van Franco. Diego Camacho die in 1921 in Almeria werd geboren, was een actieve strijder in de Spaanse Revolutie en de Burgeroorlog van 1936-1939. Na zijn vlucht naar Frankrijk, waar hij in verschillende concentratiekampen gevangen zat, keerde hij in 1942 naar Spanje terug om zich daar bij de libertaire guerrilla aan te sluiten in hun ondergrondse strijd tegen het Franco-fascisme. Diego Camacho, alias Abel Paz, werd december 1942 in Spanje opgepakt en verbleef tot zijn hernieuwde emigratie in 1953 naar Frankrijk in de kerkers van de Spaanse militaire dictatuur. In 1977, twee jaar na de dood van Franco, keerde Camacho terug naar Spanje en woont sindsdien in Barcelona.

Al reeds in het midden van de jaren zeventig publiceerde Diego Camacho, onder zijn pseudoniem, in Franse ballingschap voor de eerste keer zijn omvangrijke studie *Durruti; Leven en dood van een Spaans anarchist*, dat kort geleden weer door de [Duitse] uitgever Nautilus uitgebracht is.

Wij zijn blij, als medewerkers van een antifascistisch tijdschrift, om in het jaar 2003 met iemand te kunnen spreken die zelf in Spanje tegen het fascisme heeft gevochten.

Dank je wel, maar ik wil hier even een opmerking vooraf maken met betrekking tot het begrip antifascisme. Ik heb grote problemen met dit begrip net zo als met het begrip 'Volksfront'. Dat was immers ook een begrip dat door Stalin gebezigd werd. Onder antifascisme kun je alles verstaan: communisten, stalinisten, reformisten,

enzovoorts en om die reden beschouw ik deze begrippen als een val, want ze verheimelijken de werkelijke conflicten.

Uw boek over de legendarische anarchist Buenaventura Durruti en de Spaanse Burgeroorlog heeft u in 1977 tijdens uw ballingschap in Frankrijk afgerond. Wat heeft u daartoe gebracht?

Ik ben geen schrijver of journalist geweest, maar heb mijn leven aan de sociale strijd gewijd en enkel af en

toe voor het ene of andere tijdschrift iets geschreven. In de jaren zestig kreeg ik als gevolg van mijn twaalfjarige verblijf in Spaanse gevangenissen een longaandoening en had zo veel tijd tot nadenken. Het viel mij op dat eigenlijk alleen de communistische visie op de Spaanse Burgeroorlog het algemene beeld bepaalde. Het was mijn bedoeling dus de werkelijke rol en betekenis van anarchisten in de burgeroorlog te beschrijven. Materiaal over Durruti verzamelen was een zeer moeilijk opgave, aangezien hij niets schriftelijks over zich zelf nagelaten heeft. Veel kameraden van Durruti waren bovendien uiterst wantrouwend tegenover persjournalisten. Ik had hier als anarchist en lotgenoot natuurlijk een voordeel, aangezien men vertrouwen in mij stelde. Aanvankelijk zou het boek de titel *Durruti en zijn tijd* dragen. De Franse uitgever raadden mij echter aan de verkoopbevorderende titel *Het bewapende volk* te nemen. Ik had problemen met deze titel, aangezien het in het Frans het begrip 'volk' een niet geheel identieke betekenis heeft als in het Spaans. Daarom verscheen het boek uiteindelijk in 1977 onder de titel *Durruti: Het bewapende proletariaat*.

In 1971 kreeg trouwens Hans Magnus Enzensberger van een Duitse televisiezender de opdracht om een film te maken over Durruti. Nadat hij in het [Amsterdamse] Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis was geweest zonder al te veel materiaal te hebben gevonden, werd hem aldaar aangeraden zich tot mij te wenden, omdat daar bekend was dat ik de omvangrijkste verzameling materiaal over Durruti had. Hij kwam dus bij mij langs en ik hielp hem met materiaal en foto's als ook voorstellen en contacten voor interviews. Hij maakte daar uitgebreid gebruik van, maar beloofde mij om er niets over [in boekvorm] te publiceren, aangezien mijn boek rond deze tijd al zo goed als klaar was. Zo als bekend heeft hij zich niet aan deze belofte gehouden.¹

U was zelf 16 jaar oud, toen Durruti op 20 november 1936 doodgeschoten werd. Wat voor een betekenis had Durruti voor u persoonlijk?

Als ik aan ons, jonge anarchisten, terugdenk was niet zo zeer Durruti ons voorbeeld, maar Juan García Oliver (medestrijder en vriend van Durruti). Die kon voortreffelijk schrijven en hij nam de politieke stellingnamen voor zijn rekening. Pas in de loop van de burgeroorlog kregen stellingnamen van Durruti meer politiek gewicht. Ik wil daarmee Durruti niet onbeduidender maken dan hij was, als wel eerder de persoonlijke verschillen tussen deze twee anarchisten verduidelijken. Oliver was een politiek denker, terwijl

¹ Hans Magnus Enzensberger publiceerde in 1972 de historische roman *Die kurze Sommer der Anarchie* [In 1973 in het Nederlands onder de titel *De korte zomer van de anarchie* verschenen bij uitgeverij A.W. Bruna]

Durruti eerder de romanticus was – voor wat betreft ideologieën en gedachten.

Ons jonge mensen fascineerde het dat een revolutie, ondanks haar schijnbare onmogelijkheid toch voorstelbaar leek. Voor ons jonge anarchisten had Durruti een speciale betekenis, omdat wij deze revolutie zonder mitsen en maren wilden. En Durruti was daar de belichaming van: hij stierf zonder te wijken. Hij was bezielde van een intens humanisme en compromisloos in zijn verwerping van macht en militarisme. In de Durruti-Colonne dienden zo'n 12.000 mensen, die hij nooit koeioneerde of autoritair behandelde. Het is hem gelukt met praten mensen te overtuigen en hij was tijdens de Burgeroorlog vaak in de voorste rijen terug te vinden. Dat heeft ons gefascineerd. Ken je de film *Spartacus*? Het daarin getoonde gedrag van de leider van de slavenopstand weerspiegelt in zekere zin ons vroegere beeld van Durruti. Ik denk ook aan mensen als Zapata of Che Guevara. Deze waardigheid in de strijd voor het schijnbaar onmogelijke: nee te zeggen, hoewel dat schijnbaar onmogelijk is. Na een dergelijk besluit wordt het onmogelijke mogelijk.

Heeft u Durruti persoonlijk meegemaakt?

Ik heb hem persoonlijk meegemaakt, waarmee ik niet zeggen wil dat ik hem werkelijk gekend heb. Ik bezocht een rationalistische school, die door twee collega's van de vakbond van fabrieksarbeiders voor de oorlog was opgezet. Daar werden scholingscursussen gegeven waar ook leden van andere vakbonden aan deelnamen en daar was Durruti meerdere malen in ons midden. Van zelfsprekend was ik op zijn begrafenis. Het was met één miljoen² mensen de grootste begrafenis die er ooit in Spanje heeft plaatsgevonden. Het was onbeschrijflijk. Die vond op een moment plaats dat in Spanje het stalinisme in opkomst was en de problemen tussen anarchisten en stalinisten begonnen.

Ik zelf sluit me aan bij de theorie dat het de Russische geheime dienst is geweest die Durruti liet vermoorden. Er bestaat bijvoorbeeld een brief van Durruti van 6 oktober 1936, gericht aan de Russische arbeiders, waarin hij hen er aan herinnert dat links in West-Europa bij de [Russische] revolutie geholpen had en zij dat nu Spanje moesten helpen. Deze brief was onverteerbaar voor de stalinisten, aangezien hij Stalin niet één maal noemde in zijn brief. Terwijl internationaal bekende schrijvers lofdichten op Stalin schreven, had deze kleine onbeduidende Durruti het gore lef zich direct aan de Russische arbeiders te wenden en daarbij de grote Stalin volledig links te laten liggen. Durruti belichaamde ook voor de stalinisten de libertaire geest van de revolutie, die zij bestreden.

² Het is onduidelijk of de interviewers/vertalers (van Lotta) zich hier verschrijven of dat Diego Camacho zich vergist, wat gezien de precisie in zijn boek niet aannemelijk is, want in zijn boek schrijft hij over 500.000 deelnemers.

Durruti stierf op een moment, dat hij zeer hinderlijk voor de stalinisten werd. Onder het stalinisme was het in die tijd niets bijzonders dat men een politiek hinderlijk offer in de gaten hield en dan om het leven bracht.

Wat waren uw beweegredenen, om als vijftienjarige jongeling lid te worden van de CNT-FAI en actief aan Burgeroorlog deel te nemen?

Wat ik gedaan heb was eigenlijk niets bijzonders. Dat ik anarchist geworden ben is me quasi met de paplepel ingegoten. Mijn ouders waren anarchisten, ze waren boeren en ik ben in dat milieu opgegroeid. Er zijn daarom geen bijzondere gebeurtenissen die mij er toe gebracht hebben om anarchist te worden. Het was een bijzondere tijd, die met de huidige tijd niet te vergelijken is. Wij moesten al op twaalfjarige leeftijd werken en deden direct ook mee aan de sociale strijd. Ik zeg altijd: wij werden volwassenen zonder ooit kind te zijn geweest. Toen de oorlog begon was ik net vijftien geworden. Ik had mijn kindertijd nog niet afgemaakt, toen ik volwassen werd en er waren honderdduizenden, die op grond van hun levensloop in dezelfde situatie verkeerden als ik. Het enige dat bijzonder is, is dat ik het ondanks mijn bajestijd overleefd heb, terwijl vele van mijn tijdgenoten en medestrijders vermoord zijn of aan de gevolgen van de gevangenschap overleden zijn. Toen wij vijftien, zestien jaar oud waren, richtten wij een groep op genaamd *De anarchisten met de idealen van Don Quichotte*, een figuur dus die voor allen van ons iets betekende en die ons denken als jongelieden weerspiegelde.

De strijd was voor u in 1939 niet afgelopen. In 1942 bent u vanuit uw Franse ballingschap naar het fascistische Spanje teruggekeerd en bent u tot aan uw arrestatie betrokken geweest bij de guerrillastrijd. Wat waren uw beweegredenen daartoe?

Dat is heel eenvoudig: we waren jong, twintig jaar oud. Dat is de mooiste leeftijd, men denkt dan niet lang na. Als men van mening was dat het goed was, ging men het doen. Ik ben nu 83³ jaar en ik voel me als 20, dat komt doordat ik gedurende mijn hele leven zo vele tegenslagen heb doorstaan zonder dat ik gebroken werd. Het is hen niet gelukt me tot een reformist te maken.

In die tijd was Frankrijk al bezet door de nazi's. Waarom heeft u zich niet bij de Résistance [het Franse verzet tegen de nazi's] aangesloten?

Mijn positie was hier heel eenduidig. De 'Résistance' was verzet tegen de nazi's, het was geen offensieve guerrilla; ze vochten per slot van rekening tegen de invasie. Dat sprak mij op zich wel aan, maar de Spaanse guerrilla probeerde de revolutie voort te zetten. Het ging hierbij niet enkel om verzet, maar om het verdedigen van de revolutie. Daarom bestond er bij mij geen twijfel over dat ik me bij de Spaanse guerrilla moest aansluiten.

De vraag met betrekking tot de betekenis van de Spaanse guerrilla na Franco's machtsovername, is moeilijk te waarderen. Afhankelijk van het standpunt kan die als meer of minder betekenisvol worden ingeschat. In Spanje is het fascisme door bruut geweld met ondersteuning van de nazi's aan de macht gekomen. Bij vele 'overwonnenen' maakte dit de nederlaag nog eens dubbel zo erg. Met een half miljoen mensen in ballingschap, met ongeveer een miljoen mensen die vastzaten in gevangenschappen en een kwart miljoen standrechtelijk geëxecuteerden, bestond de guerrilla voor het grootste deel uit boeren die de bergen in gevlucht waren. Om dat kwantitatief in te schatten, is zeer moeilijk. Het ging daar naast de strijd voor de idealen ook om het overleven.

Het mislukken van de Spaanse revolutie geldt vandaag de dag voor veel mensen als de mislukking van het anarchisme. Welke betekenis heeft het anarchisme voor u nog, heden ten dage?

Degenen die stellen dat het anarchisme in de Spaanse revolutie een nederlaag geleden heeft, hebben geen idee waarover ze het hebben. De Spaanse revolutie heeft getoond welke mogelijkheden er voorhanden zijn om een samenleving in zelfbeheer, van gelijken onder elkaar, in een open dialoog te ontwikkelen. De anarchisten hebben echter geen totalitair regime opgebouwd, omdat dit de geest van het anarchisme weerspreekt. Wie heeft het vandaag de dag nog over de successen van de Russische of Chinese revolutie? Het is nu niet meer de vraag of de geslaagde machtsovername van deze revoluties het doorslaggevend beoordelingscriterium is, maar de inhoudelijke invulling die er aan gegeven is.

Anarchistisch zijn de menselijke ideeën en in de richting van het anarchisme zal de geschiedenis zich ontwikkelen. Gustav Landauer heeft ooit eens geschreven dat het anarchisme een historisch proces is. De nadruk ligt hier bij een proces met twee grondbeginselen: het leven voor de strijd en de strijd voor het leven. Dat beschrijft de zin van het anarchisme. Dat is niets statisch of theoretisch, het gaat om de telkens weerkerende strijd voor verandering en de ontplooiing van menselijke behoeften. Anarchisme is een bestanddeel van het menselijk leven.

³ Eveneens een fout van de uitwerkers van het interview. Camacho werd in 1921 geboren: in 2003 was hij dus hoogstens 82.

INTERVIEW MET ABEL PAZ

Miguel Riera

Uit: *El viejo topo*, nr. 149 (2001)

Bijna niemand denkt of gelooft dat er in Spanje een revolutie heeft plaatsgevonden. Heeft die daadwerkelijk plaatsgevonden?

Ja, natuurlijk heeft die plaatsgevonden, ondanks het feit dat die door leugens verborgen is gebleven. Hoe dan ook, wanneer je de waarheid vertelt dan zal men vroeg of laat die waarheid erkennen. Om te beginnen moet je rekening houden met de Gemeenschappen in Castilië. De enige historicus die daar een serieuze studie naar gedaan heeft is Maravall⁴ geweest. In 1519, ruim twee eeuwen voor de revolutie van 1789, vond een revolutie plaats die in essentie om hetzelfde ging. Deze mensen hadden een concept van de democratie wat heel vooruitstrevend was. Men sprak bijvoorbeeld van het dwingend mandaat. Het dwingende mandaat van de bestuurder die benoemd werd om de gemeenschap te vertegenwoordigen, werd direct ingetrokken zodra hij de volkswil niet respecteerde, zoals gebeurde in [de stad] Segovia toen de bestuurder aldaar had ingestemd met de belastingen die [keizer] Karel V eiste. Die visie was zo radicaal dat het anarchisme in feite niets anders deed dan de historische draad oppikken en haar doortrok tot 1936. Men kan niet over revolutie in Spanje in 1936 spreken zonder rekening te houden met die perioden in de geschiedenis waarin deze revolutie iets was wat in de lucht hing. Malraux⁵ zei, toen hij sprak over de Spaanse revolutie, dat het iets was wat in de lucht hing, dat men aan zag komen tegen de achtergrond van de geschiedenis van Spanje.

Als je kunt zeggen dat de revolutie tot 1936 in de lucht hing, dan zou je als je de realiteit in ogenschouw neemt ook kunnen zeggen dat de contrarevolutie al die tijd dichtbij op de loer heeft gelegen.

Natuurlijk. Voor veel mensen begint de geschiedenis van Spanje met Fernando en Isabel, wat daarvoor was bestaat niet. Hierbij dient opgemerkt te worden dat

⁴ Bedoeld wordt de historische studie *Las Comunidades de Castilla: una primera revolución moderna* (Alianza Editorial, Madrid, 1984) van José Antonio Maravall

⁵ André Malraux. Frans schrijver (1901-1976). Hij was officier bij de luchtmacht van het Republikeinse leger tijdens de Spaanse burgeroorlog. Tot 1939 lid van de communistische partij van Frankrijk. Tijdens de Tweede Wereldoorlog actief in het verzet tegen de nazi's. Na de oorlog meerdere malen minister van Informatie en later van Culturele Zaken en vooraanstaand lid van de rechtse partij (RPS) van generaal de Gaulle. Bekendste romans 'La condition humaine' (1933) en 'L'espoir' (1937).

onder de Arabische cultuur Spanje al tot de moderniteit was toegetreden. Met de katholieke koningen, die de joden en Arabieren uit Spanje verdreven, viel Spanje twee eeuwen terug en zonk diep terug in de middeleeuwen. Dat zijn twee eeuwen van achterstand waar Spanje mee te maken kreeg. Wij hebben hier nog steeds feodale structuren. Aristocratie, een sociaal concept dat niet overeenstemt met hedendaags Europa. Grootgrondbezit... Allemaal problemen die wij in 1936 op hadden gelost.

Julie?

Het was het volk die ze oploste en wel met directe ingang. De Republiek probeerde een agrarische hervorming door te voeren maar kon haar niet verwezenlijken, omdat ze niet de confrontatie met de aristocratie, die in werkelijkheid de macht had, durfde aan te gaan. Maar toen kwamen wij, we bezetten de gronden en er werd een collectief opgericht, zó simpel. En als een aristocraat of bourgeois lid wou worden van het collectief, dan werd die toegelaten wanneer die niet afgewezen werd. Maar men werd niet afgewezen als men de hervormingen en de onteigeningsplannen aanvaardde. De fabriekseigenaar die niet bang was en bleef om deel uit te gaan maken van het collectief, trad toe. Soms maakten ze zelfs deel uit van het bestuur van het collectief, maar als hij niet in die functie geaccepteerd werd dan werd hij eruit gezet. Het was niet zo dat de opmars werd opgehouden door de obstakels die men zou kunnen aantreffen. In dat opzicht overtrof de Spaanse revolutie zelfs de Russische revolutie.

Met welke bedoeling zegt u dat?

De Russische revolutie duurde niet langer dan drie maanden, terwijl die van ons [vanaf juli 1936] voortduurde tot [voorjaar] 1939. De economie was in handen van de arbeiders en men slaagde er in de macht volledig te decentraliseren. De plaatselijke macht had een persoonlijkheid: de comités. Ondanks [het voortbestaan van] de Generalitat⁶, waren het de comités die het in de dorpen voor het zeggen hadden. Er bestond een soortement directe democratie,

⁶ Catalaanse benaming voor de regionale regering van Catalonië, gevestigd in de Catalaanse hoofdstad Barcelona.

politieke partijen werden niet verboden, maar dezen stuurden hun afgevaardigden naar de comités. Er bestonden geen programma's, het enige programma dat er was hield in dat men de meest elementaire behoeftes in de dorpen probeerde op te lossen. Zeven of acht vertegenwoordigers die door de volksvergadering in het dorp werden gekozen, dienden overeenkomstig de volkswil te handelen. Als ze niet functioneerden, werden ze vervangen en met al zijn 'ups and downs' functioneerde dit systeem redelijk goed. Bijvoorbeeld: het spoorwegennet werd tijdens en ondanks de oorlog geëlektrificeerd. De taken werden per regio verdeeld en iedere gemeente nam het traject op zich dat hem toekwam. In drie maanden was het werk geklaard. Vandaag de dag is zoiets praktisch onvoorstelbaar. De werklozen in de dorpen kregen werk. De salarissen werden door de coöperatie verschaft, aangezien het werk betrof dat in ieders belang werd verricht.

Gecollectiviseerde bakkerij

Ondanks alle schaarste en moeilijkheden?

Ondanks alles. Het is zo dat wanneer er honger heerst, als iedereen honger heeft en er geen enkele geprivilegieerde is die daar niet onder lijdt, dan ben je gelukkig met je honger. Het is dan een algemeen gedeeld ongemak, er ontstaat pas een probleem wanneer er een groep mensen is die goed eet terwijl de overigen van de honger creperen. Over het algemeen doorstonden de mensen dat allemaal omdat de toestand identiek voor allemaal was. Ik herinner me de Gedeputeerde voor Defensie van de Generalitat. 's Ochtends ging zijn vrouw in de rij staan om haar portie brood op te halen, terwijl hij, vanwege zijn functie, had kunnen verzoeken dat het brood bij hem thuisgebracht werd. Het was een ontwikkeld man. Dat wil zeggen, de gelijkheid was geen mythe, ze was werkelijkheid.⁷

⁷ Het was natuurlijk pas echt gelijkheid geweest wanneer die gedeputeerde zelf ook de helft van de week in de rij was gaan staan. De traditionele rolverdeling was ook binnen de anarchistische beweging nog zeer diep geworteld. Ook bij Abel Paz komt het blijkbaar niet op dat die vrouw misschien wel heel

Van welke gebieden in Spanje zou je kunnen zeggen dat er een revolutie heeft plaatsgevonden?

Het bestreek de hele Republiek, hoewel niet overal in gelijke mate. Er waren zones waar de CNT in de minderheid was. Desondanks kwamen er ook in die zones collectieven tot stand. Er bestond overigens een dorp waar de CNT de sterkste was, maar waar alles bij het oude bleef. In andere gebieden bestonden naast elkaar socialistische en anarchistische collectieven; bij de socialisten werd het privaat eigendom gerespecteerd en waren de methodes autoritairder. Maar over het algemeen kon je collectieven aantreffen in de hele Spaanse Republiek.

Wat waren de meest elementaire eigenschappen van deze revolutie?

De grove lijnen ervoor waren al [tijdens de arbeidersopstand van] 6 oktober 1934 in [de provincie] Asturias uitgezet. Aldaar was de alliantie tussen CNT en UGT hetgeen wat het op een commune deed lijken, de collectivisatie was al overeengekomen tussen anarchisten en socialisten, waarmee men hoopte te komen tot een libertair socialisme. De libertaire tendens voerde echter de boventoon in deze revolutie. Tot dat moment had de CNT al diverse opstandige bewegingen op gang gebracht maar was er nooit in geslaagd de bases van de UGT te bereiken. De alliantie was een vereiste. Op een beroepsbevolking van negen miljoen arbeiders, waren er 1.200.000 bij de UGT aangesloten en 1.500.000 bij de CNT. Onvergelijkbaar met heden. De leden waren zeer actief, hoewel de socialistische bureaucratie de alliantie tussen vakbonden afremde. Maar bij de verkiezingen van februari 1936, won het Volksfront van de rechtse kandidaten. Toen links aan de macht kwam was de bevolking niet meer dezelfde als die in 1931 een Volksfrontregering koos. Er was iets veranderd, er was meer ervaring opgedaan. De linkse politieke partijen komen aan de macht, maar de mensen aan de basis behouden hun machtigste wapen: de actie. Ze wachten niet meer af of er een amnestie komt maar gaan over tot actie en ze openen direct de poorten voor zo'n 80.000 gevangenen. De boeren wachten niet af totdat het debat heropent wordt over de agrarische hervorming, maar beginnen direct gronden te bezetten. In de maand maart [van 1936] zijn het alleen al zo'n 80.000 boeren die zich in [de provincies] Extremadura, Andalucia en Castillië de la Mancha meester maken van landgoederen. Ze bezetten het land niet voor zichzelf, het wordt gecollectiviseerd, het wordt ingepikt om het collectief te bewerken. In maart 1936 komt de revolutie vreedzaam op gang.

---

wat anders had willen doen dan in een stomme rij op brood te staan wachten. Omdat nu, anno 2003 uit de mond van een anarchist te horen is wel enigszins stuitend.

Hoe dan ook, het lijkt ons dat het de republikeinse regering niet bijzonder aanstond wat er op gang aan het komen was?

Dat is waar. De regering van [president] Azaña had er geen goed woord voor over. Het bevat geen enkele politicus wanneer hij ziet dat zijn bases ontsporen, maar aan de andere kant konden ze ook geen *guardias civiles*⁸ op de boeren afsturen om ze te ontruimen. De agrarische collectieven beginnen zich te ontwikkelen. Ondertussen is de rechterflank zich aan het voorbereiden op de militaire staatsgreep. Zij had geleerd van de opstand van oktober [1934 – in Asturias] dat ze haar allianties moest versterken. Tegelijkertijd consolideerde zich, terwijl de rechterzijde de militaire staatsgreep voorbereidde, ook de alliantie tussen CNT en UGT.

Deze ontluikende alliantie was een verschrikkelijke bedreiging voor de behoudende klasse. Mogelijkerwijs droeg die er toe bij dat de voorbereidingen voor de staatsgreep in een stroomversnelling kwamen.

Dat zou je in zekere zin kunnen zeggen. Maar men kan het Spaanse conflict niet los zien van de internationale context van die tijd. Het was de periode van het opkomende fascisme en er was het probleem van Marokko. Het gaat niet enkel om een binnenlands probleem, het heeft internationale dimensies en dat maakte ook dat wij de oorlog al bij voorbaat verloren hadden. Franco verzekerde Frankrijk en Engeland van een streng regime dat het privaat eigendom garandeerde en hun positie in het Middellandse Zeegebied accepteerde. Helaas is Spanje het meest strategische punt van het Middellandse Zeegebied. Het is in deze context dat men kan stellen dat de oorlog bij voorbaat al verloren was. Natuurlijk vond er in Spanje een revolutie plaats. Er zijn facetten van onze oorlog die verzwegen zijn. Bij voorbeeld het probleem van Marokko. De militaire strijdmacht van Franco was in Marokko. Toen het conflict uitbrak in Spanje waren de arbeiders onbewapend. De republiek gaf ze geen wapens. Desondanks verslaan de arbeiders in Barcelona de opstandelingen en Barcelona was in die tijd het boegbeeld van Spanje. Als de opstandelingen erin waren geslaagd om Barcelona onder controle te krijgen dan was de slag direct bij het begin al verloren geweest. Maar toen de fascistena na 32 uur strijd verslagen werden vatte iedereen weer moed en versloeg ook Madrid de fascistena. Toen via de radio het nieuws

⁸ Nationaal semi-militair politiecorps dat (in die tijd) met name op het platteland opereerde. De *Guardia Civil* stond (ook in die tijd al) bekend om zijn bruutheid en repressie tegen sociale bewegingen.

bekend werd gemaakt dat Goded⁹ gevangen was genomen in Barcelona en dat de opstand onderdrukt was, lichtte men [president] Azaña in. "President, de Catalanen hebben het leger verslagen. Goded is gevangen genomen". Azaña antwoordde: "Dat kan niet waar zijn, dat is een sprookje dat de Catalanen ons wijs proberen te maken. Vlug, maak een verbinding met Companys¹⁰. Luister, Lluís – ze tutoyeerden elkaar – wat is er aan de hand in Barcelona?" Companys antwoordde hem: "Niets, we zijn de zaak heer en meester". "Hoe bedoel je heer en meester? Maar wat is er dan gebeurd? En is het waar dat Goded gevangen genomen is?" "Jazeker, hij zit hier bij mij in mijn kantoor". "Maar hoe is dat dan tot stand gekomen?" "Nou ja, weet je die gekke anarchisten zijn in opstand gekomen". En zo begon al het gedoe. Er zijn zoveel dingen te vertellen...

U zei iets over Marokko...

Ja, in de nacht van 18 op 19 juli had Franco zijn complete plan al klaarliggen. Hij en zijn handlangers stelden veel vertrouwen in de 35.000 soldaten die ze in Afrika gelegerd hadden, maar ze moesten ze nog wel naar Spanje overbrengen. Azaña, die zich niet van stuk liet brengen, benoemde Martínez Barrio als premier van een crisisregering en gaf hem opdracht met de opstandelingen contact op te nemen. Als antwoord kreeg hij van [generaal] Mola: "Je bent te laat, dit is niet meer te stuiten". Azaña gaf daarop José Giral opdracht een nieuwe regering te vormen. Deze bewapende, zonder ruggenspraak met Azaña, de socialistische arbeiders (de anarchistische niet). In Madrid worden de eerste milities gevormd. Giral stuurde een telegram naar Leon Blum¹¹ waarin hij hem om wapens vroeg om de militaire staatsgreep te kunnen bestrijden. Hij vraagt het zeer nadrukkelijk aangezien Frankrijk zich had verplicht tot het leveren van wapens aan het Spaanse volk, wanneer die dat nodig zou hebben. Er was een verdrag over getekend. Maar de Franse bourgeoisie weigert. Blum vertrekt naar London en daar krijgt die te horen dat hij zich er niet mee moet bemoeien, dat ze [de Spanjaarden] elkaar maar moeten afmaken. Dat is wat later het non-interventie pact zou gaan heten, wat in feit steun voor Franco was en de nekslag voor de republiek. Frankrijk dat eigenlijk verplicht was te helpen, weigerde.

Marokko was een erg belangrijk probleem. Spanje had geen protectoraatverdrag met de sultan gesloten. Spanje zat in Marokko doordat de Engelsen daarop aangedrongen hadden, omdat die niet wilden dat Frankrijk zich een positie zou veroveren tegenover

⁹ Militair bevelhebber van het leger in Catalonië. Hij behoorde tot de groep van coupleggers. Is enige tijd later ter dood veroordeeld en geëxecuteerd.

¹⁰ President van de autonome provincie Catalonië. Behoorde tot het Republikeinse kamp.

¹¹ Franse minister president van de Volksfront Regering die in 1936 aan de macht was gekomen.

Gibraltar. En zo werd Spanje de waakhond over Gibraltar. Er bestaat een verdrag uit 1904 tussen Frankrijk en Spanje waarin de verdeling van Marokko geregeld werd. Frankrijk verplicht zich voor het geval dat Spanje niet langer de orde kan handhaven, om in te grijpen. Spanje verplicht zich ertoe dat het zijn zone niet de onafhankelijkheid zal verlenen en ook geen andere macht zal steunen. Giral brengt dit punt bij de Franse regering in herinnering. Het moment dat Frankrijk ingrijpt is gekomen, maar dat doet het niet. De fascistische verplaatsen hun troepen naar het Spaanse schiereiland met hulp van Hitler. Maar dan grijpen de anarchisten in. Ze vormen een comité van milities, dat op 21 juli [1936] wordt opgericht en de mensen die in dit comité zitting hebben, nemen het heft in handen in het departement van Defensie in de Generalitat. Ze hadden daar een ontmoeting met een afgevaardigde van de Arabische Liga. Ze probeerden tot een akkoord te komen met de Marokkaanse verzetsbeweging. Deze vertegenwoordiger ging naar Genève, waar hij overleg pleegde met vertegenwoordigers van de Arabische Liga. Zij beloven om de streek in opstand te laten komen en te voorkomen dat Franco noch langer voedsel kan aanvoeren vanuit de Marokkaanse havens. Er wordt een akkoord gesloten maar de Arabieren van het Comité van Marokkaanse Actie waren allemaal mensen uit het apparaat: de bezittende klasse, bourgeois. Zij zeiden: "Wij zijn het met jullie Catalanen eens, maar hetgeen wij overeengekomen zijn moet goedgekeurd worden door de centrale regering". En zo vertrok er dus een commissie naar Madrid. Julián Gorkin, voor de POUM¹². Jaume Miratvilles voor de ERC¹³, Aurelio Fernández voor de CNT en Rafael Vidieia voor de PSUC¹⁴. In Madrid kregen ze het volgende te horen: "Hoe komt het in jullie Catalanen op om jullie te mengen in een internationale aangelegenheid". Largo Caballero nam contact op met Leon Blum, maar die antwoordde hem dat er geen discussie over mogelijk was. Blum had veel problemen in het Franse deel van Marokko en de Engelsen hadden problemen in Egypte. Als we het gepeupel in het Rif-gebergte bewapenen dan zouden de gewapende opstanden zich als een lopend vuurtje kunnen uitbreiden. De anarchisten wisten dat het makkelijk zou zijn om de revolutie in het Zuiden dichterbij te brengen omdat de bevolking daar economisch achtergesteld was. En ze wisten dat dit in het Noorden veel moeilijker zou zijn vanwege de communisten en socialisten. Het waren zeer verwickelde internationale problemen. Largo Caballero kreeg spijt. Blum ook. Maar veel te laat. Largo

¹² Linkscommunistische partij die kort voor het uitbreken van de burgeroorlog was opgericht. Werd geleid door het voormalige kopstuk van Spaanse Communistische Partij (PCE), Andreu Nin. Nin was na zijn uitreding uit de PCE eerst trotskist geweest, maar had na een ruzie met Trotsky gebroken. Nin zou in 1937 vermoord worden door de Russische geheime dienst GPOE.

¹³ Esquerra Republicana Catalán [Republikeins Catalaans Links].

¹⁴ Catalaanse regionale tak van de sociaaldemocratische partij PSOE.

Caballero poogde nog Marokko aan de Engelsen of de Fransen af te staan, opdat ze zouden helpen. Dit alles gaat gepaard met de kwestie dat onze oorlog voortkwam uit een internationale context wat we kunnen beschouwen als het sluitstuk van een historische periode waarin in zekere zin de eer van het proletariaat werd gered door de Spaanse arbeiders die de verregaandste revolutie uit de geschiedenis tot stand brachten. En zoals ik al eerder zei verregaander dan de Russische revolutie. Je zou zelfs kunnen zeggen dat de Spaanse revolutie verbonden is met de commune van 1500 en met de commune van Parijs. Het is de erfgenaam van al deze historische processen.

Soldados desfilando en Barcelona movilizados hacia el frente de Aragón

Vrijwillige militieleden in Barcelona op weg naar het front in Aragón

In welke mate drong de revolutie door in het economisch stelsel?

Voor wat Catalonië betreft kan gezegd worden dat de gehele industrie gecollectiviseerd werd. Later ontstond het probleem van de buitenlandse investeerders die verhaal kwamen halen en zich beklagden bij de ambassadeurs... Je moet rekening houden met het feit dat 45% van de Spaanse economie gemonopoliseerd werd door het buitenlandse kapitaal, vergelijkbaar met de situatie van Cuba ten tijde van de revolutie. En een revolutie wil alles onder controle krijgen, want als er armoedzaaiers blijven bestaan dan is het per slot van rekening geen revolutie. We collectiviseerden de trams, de metro, de industrie... In deze regio [Catalonië] was het een en al textiel, er was geen zware industrie. Die werd pas opgezet met de 50 wapenfabrieken die opgericht werden. Het merkwaardige is dat na twee weken van revolutie er al triliet¹⁵, dynamiet en granaten werden gemaakt. Voorheen waren er wel belangrijke fabrieken geweest maar zonder grote concentraties van arbeiders. Het comité van milities vormde een commissie en verenigde drie vakbonden: die van de chemiearbeiders, die van staalarbeiders en die van de mijnwerkers. Dit met als doel de oorlogsindustrie van de grond te krijgen. Aan het hoofd kwam Eugenio Vallejo te staan, een staalarbeider. Binnen de kortste

¹⁵ Ook een soort springstof.

tijd werden alle beschikbare draaibanken en frezen, die verspreid in de vele kleine bedrijfjes in Catalonië voorhanden waren, verzameld en slaagde men er in om tien fabrieken op grote terreinen te concentreren waar 150.000 arbeiders in drie ploegendiensten werkzaam werden. De grote industriële concentratie, waartoe de bourgeoisie niet in staat was geweest, werd door ons arbeiders gerealiseerd. Dat alles werd tot 1939 beheerd door de comités in iedere fabriek en de vakbonden. Er vond nog een poging tot inmenging plaats door het ministerie van Defensie dat tussenbeide wilde komen. Het benoemde directeuren voor de fabrieken die bij hun aantreding kantoorruimtes in gebruik namen, en dat was het dan ook. Uit die fabrieken ging geen kogel en ook niets anders de deur uit wanneer het comité voor de Defensie er niet voor getekend had. Het kon de deur uitgaan zonder de goedkeuring van de directeur, maar niet zonder die van het comité. Ze werden al die tijd bestuurd door de vergaderingen [van de arbeiders]. Dat was het uiterste wat er gerealiseerd kon worden in een gedeeltelijke revolutie, zoals de onze. In de textielindustrie ging het op dezelfde wijze: met fabriekscomités gecoördineerd door economische raad, die benoemd was door de vakbonden. Toen ontstond de schaarste aan grondstoffen. Er kon niet geproduceerd worden door het embargo. Degenen die dit het beste wisten te regelen, waren de Valencianen, die zich erg goed georganiseerd hadden. De minister van Landbouw, een communist, probeerde tussenbeide te komen, maar zonder succes. Valencia exporteerde citrusvruchten naar Engeland en met de verkregen deviezen kocht het wat het nodig had. Ondanks de moeilijkheden die het ministerie van Landbouw maakte, hield dit systeem stand tot het einde van de oorlog. Er waren problemen met de bevoorrading van etenswaren. In Valencia experimenteerde de technische raad met de *chufa* [aardamandel]. Die werd op scheikundige wijze gemanipuleerd en men slaagde er in om er een soort melk aan te onttrekken die voldoende kwaliteit

Gecollectiviseerd landbouwbedrijf

had om voor zuigelingen gebruikt te kunnen worden. De plantaardige vezel werd scheikundig behandeld. Kort daarna zouden de Amerikanen de nylon ontdekken aan de hand van dezelfde werkwijze. Het was een arbeidersrevolutie. De arbeiders hadden geen grote technische kennis, maar wel veel praktische kennis. Op deze wijze werden de arbeiders instituten opgericht voor knulletjes zoals ik. Daar werd je klaargestoomd in economie, scheikunde en andere zeer concrete vakken.

Die instituten leverden een grote hoeveelheid jongeren die voldoende kennis hadden om de landbouw te verbeteren, zoals bijvoorbeeld in [de provincie] Aragón. In die provincie was zo goed als de gehele landbouw gecollectiviseerd. Onder de boeren brak een manie uit om agronomische studies te verrichten, voor het beter bebouwen van de gronden, voor het opzetten van experimentele stallen. Dat alles was wat de revolutie een solide basis moest gaan geven. In Aragón werd nog het meest van alle provincie de landbouw gecollectiviseerd.

En waar was jij in Catalonië?

In Catalonië botsten we met Catalaanse organisaties, zoals van de ERC. Het platteland zat daar anders in elkaar. De kleine grondeigenaren hadden hun akkers verspreid over allerlei kleine losliggende stukjes grond, dan weer hier, dan weer daar. Zij hadden de grote verdienste dat ze al die gronden samenvoegden om op die manier meer te kunnen produceren met minder inspanning. Zo ging het in Aragón en in mindere mate in Catalonië. Líster¹⁶ zei, zeer stompzinig, dat de collectivisaties onder dwang tot stand waren gekomen. Uiteraard waren er altijd mensen die het er niet mee eens waren. Maar de ambitie was de afschaffing van het privaat eigendom en van de uitbuiting van de ene mens door de andere. En het aan de vrouwen geven van voordelen die ze nooit daarvoor gehad hadden... Een van de eerste dingen die de collectieven bijvoorbeeld regelden waren collectieve wasplaatsen, crèches en scholen op plaatsen waar die voorheen niet voorhanden waren. De vrouw won zo tijd. In een collectief waar ik woonde, gebruikten de jonge vrouwen de vrijgekomen tijd voor het maken van decorstukken, en voor het maken van theater en voor andere culturele activiteiten... Degene die de meeste vaardigheden had hielp degenen die minder vaardig waren.

Waren de onteigeningen van de fabrieken erg traumatisch?

¹⁶ Enrique Líster was een communistisch generaal van het republikeinse leger, die in anarchistische kringen met name bekend werd door zijn rol in de bloedige ontmanteling van de gecollectiviseerde bedrijven in Aragón en Catalonië. In communistische kringen wordt Líster vereerd. Na de val van de Republiek ging Líster in ballingschap in de Sovjet Unie.

Eerlijk gezegd niet. Soms bleven de eigenaren en werkten mee, maar over het algemeen namen de meeste bazen en leidinggevend personeel de benen toen ze zagen dat de arbeiders de straat opgingen en het leger versloegen [in Catalonië en elders]. Als je een fabriek binnenkwam stonden daar enkel nog machines. De arbeiders waren alleen achtergebleven en vroegen zich af: "Wat zullen we doen?" En ze gingen aan het werk met het opzetten van comités die de fabrieken weer op gang moesten krijgen. Ik had het geluk dat ik een heel scala aan ervaringen kon opdoen. Eerst was ik werkzaam in een ketelfabriek, daarna ging ik naar het arbeidersinstituut en ik verbleef een tijd op het platteland... De chef van de ketelfabriek had 50 arbeiders onder zich, maar was een zeer ongedwongen type. Toen zijn bedrijf gecollectiviseerd werd, kwam hij langs en zei: "Ik blijf, wat zal ik doen? Ik ben een technicus. Kan ik jullie adviseren?" En hij bleef en ving een salaris gelijk aan dat van alle anderen. Later [na de val van de Republiek] ging hij naar de gevangenis net als alle anderen. Zelfs de kapperszaken werden gecollectiviseerd.

Ik was hogelijk verbaasd toen ik in Portugal met het vliegtuig aankwam toen daar de Anjerrevolutie¹⁷ aan de gang was. Ik kwam uit het vliegveld en zag een schoenenpoetser. Ik vroeg me af wat voor een revolutie is dit? En ik zei tegen die man: "Waarom ben jij schoenen aan het poetsen?" Hij antwoordde: "Dat is mijn beroep". "Heeft de revolutie je nog niet bevrijd van je schoenpoetserskist?" En ik gaf een schop tegen zijn kist. Het moet afgelopen zijn. Laat iedereen maar zelf thuis zijn schoenen poetsen!

Wat gebeurde er met de buitenlandse bedrijven?

Die waren in onze handen tot het einde van de oorlog. Het bijzondere is dat er in de kamer van koophandel de jaarverslagen liggen van die periode... Toen de eigenaren terugkeerden in 1939 [na de overwinning van Franco] kwamen ze tot de conclusie dat hun fabrieken in een prima toestand verkeerden en meer produceerden dan voor de oorlog. De laatste tijd is de boekhouding van die tijd boven water gekomen. Vanuit een economisch oogpunt was die periode absoluut geen mislukking, omdat het geen geleide economie was maar compleet in zelfbeheer werd gerund. Het was niet het zelfbeheer van Tito¹⁸ en evenmin zoals in Rusland. Een van de grote fouten die gemaakt werden is dat toen de

¹⁷ Opstand in 1974 tegen het militaire bewind in Portugal door geradicaliseerde arbeiders en progressieve delen van de strijdkrachten. De revolutie werd al spoedig ingetoomd en daarna onschadelijk gemaakt door de gevestigde politieke partijen (ook ter linkerzijde).

¹⁸ Josip 'Tito' Broz (1892-1980) Joegoslavisch staatshoofd van 1963 tot 1980 en premier van 1945 tot 1963. Communist die in 1947-48 al brak met de Sovjet Unie en naar buiten toe propaganda maakte met een pseudo arbeiderszelfbeheer van de industrie. Trad, net als zijn voormalige bondgenoten in de Sovjet Unie, met harde hand op tegen politieke tegenstanders in eigen land.

fabriekssovjets werden opgericht en die zich direct tot de mijnwerkers wendden om hen rechtstreeks te leveren, de staatscontroleurs tussenbeide kwamen, wat leidde tot een lamlegging gedurende de eerste periode van de sovjetindustrie. De oude vakbondsstructuur diende als ruggengraat voor de ontwikkeling van de arbeiderseconomie. In Rusland bestond die niet, zij moest uitgevonden worden en bovenal was het met name een boerenrevolutie. Wij hebben oplossingen bedacht voor vele problemen die later geformuleerd werden. Tito bijvoorbeeld kopieerde vele facetten van onze economie, maar helaas met een autoritaire, centralistische invulling.

In de discussie over of het beter is om zelfbeheer gestuurd door de markt te hebben of een volledige planeconomie, speelde er in de Spaanse revolutie nog een bijzondere omstandigheid een rol. De behoeften die werden gecreëerd door de oorlog dwongen tot een specifieke manier van produceren. Zou de revolutie voor een marktgestuurd zelfbeheer hebben gekozen wanneer er geen oorlogsomstandigheden waren geweest?

Nee, dat geloof ik niet, omdat er in Spanje in ieder geval een soort mengvorm zou hebben moeten bestaan. Zo niet dan hadden we ons opgesloten in een soort autarkisch systeem. We hadden overigens ook niet zulke hoogdravende doelstellingen. De mensen wouden eigenlijk alleen maar leven, zelfs als het armoedig was, maar wel in waardigheid. Het kon je niet schelen of je op espadrilles moest lopen als je maar op zijn minst espadrilles, een stuk brood met olie en knoflook¹⁹ had. Er vond veel ruilhandel plaats. Aragón voerde veel ruilhandel met Tortosa²⁰, vanwege de rijst. Het belangrijkste was dat in de basisbehoeften voorzien werd. Wij schonken een waarde aan de dingen die niets heeft uit te staan met het marxistische concept van waarde, noch met het kapitalistische concept. We creëerden een munteenheid die niet opgepot kon worden en geen enkele waarde had: de waardebonnen. Binnen je eigen collectief werd alles voor je betaald. De enige controle waarnaar men zich moest schikken was die van de gemeenschap [waar je woonde en werkte]: je diende te werken. Als je op een zondag zin had om een ander collectief te bezoeken, dan gebruikte je de bonnen omdat je geen onderdeel uitmaakte van dat andere collectief. Als je kop koffie wou gaan drinken in een andere plaats dan betaalde je met die bonnen. Maar die waren geen geld. Het was een middel tot controle. Met die bonnen kon je ook espadrilles of broeken kopen want die kreeg je immers van je eigen

¹⁹ Hij verwijst naar het Catalaanse volksvoedsel *panboli* [*pan amb oli* – brood met knoflook en olie], waarbij een stuk droog brood met oliëfolie werd overgoten nadat er een knoflook teentje overheen gewreven was.

²⁰ Regio rond de stad Tortosa, ± 100 kilometer ten Zuiden van Barcelona, aan de monding van de rivier de Ebro, waar veel geïrrigeerde landbouw plaatsvindt waaronder rijstbouw.

collectief. Je kon niet zeggen: "Ik heb 10.000 pesetas in de vorm van bonnen". Wat zou je ermee kopen, wanneer er niets was dat je er mee kon kopen. In ons collectief hadden we [een overschot aan] olijfolie. Het was moeilijk om de ruilkoersen te berekenen waarmee het ene tegen het andere werd geruild. Maar zo dacht men ook niet. De bewoners van Tortosa kregen meer olie dan wat de rijst waard was.

Is men er in geslaagd om voor de volle 100% het geld uit de collectieven te doen verdwijnen?

Ja, op veel plaatsen op het platteland hield het op te bestaan. In de industrie was deze aangelegenheid echter een beetje delicaat. Het probleem van de huur bijvoorbeeld was opgelost. Met het eten waren er geen problemen, je kon in de fabriek of in de volkskeuken eten. Een getrouwde man met twee kinderen kon zoveel verdienen als vier personen. Een alleenstaande verdiende vanzelfsprekend minder. Wanneer een alleenstaande ook nog zijn moeder te verzorgen had dan kreeg hij een bonuspremie. Het betrof een gezinsinkomen dat minder arbitrair is dan het gangbare.

Hoe dan ook, is er dan van de revolutie helemaal niets overgebleven, zelfs niet de herinnering? Heeft de militaire nederlaag alles uitgewist?

Wij wonnen de revolutie, maar we verloren de oorlog. De revolutie houdt in dat de arbeiders zich meester maken van de arbeidsinstrumenten en niet falen in het beheren van de productiemiddelen. De revolutie faalde niet, zij werd militair verslagen. Mogelijkerwijs zou er zich in de loop van de tijd een verlamdende bureaucratie hebben ontwikkeld, maar dat zullen we nooit te weten komen. Er zijn overwinningen die nederlagen zijn, en er zijn nederlagen die overwinningen zijn. Als die van Rusland een overwinning is geweest,

In beslag genomen kerk in Aragón die een functie heeft gekregen als 'volkshuis' (Casa del pueblo)

wie heeft er dan gewonnen? De arbeiders? Nee, zeker niet. Daarentegen was de Commune van Parijs een grote arbeidersoverwinning. De onze ook. Het was een revolutionaire overwinning, hoewel we een militaire nederlaag leden. We voerden de revolutie door voor zover ons dat mogelijk was.

Het is verbazingwekkend dat deze revolutie, die jij en zovele andere mensen hebben meegemaakt, in de vergetelheid is geraakt.

Men heeft haar willen vergeten. Er bestond een politieke wil om haar te versluieren. Natuurlijk ook omdat er veel angst is. Het anarchisme is diepgeworteld in Spanje. De trots en het verzet zijn sterk verankerde waarden onder onze bevolking. Bij ons is de anarchie een natuurlijke houding die voortkomt uit de opstand tegen het onrecht, het is geen theorie. Het menselijk wezen uit welk tijdperk dan ook zal altijd deze opstandige geest bezitten. Vandaag de dag is er een virtueel anarchisme te vinden in de gekraakte panden, onder de totaalweigerders, in de feministische strijd, in al die deelstrijden. Het is goed dat ze zich parallel ontwikkelen aan de politieke strijd aangezien een politieke partij dat alles zou doen ondergaan. In dat opzicht ben ik redelijk optimistisch. Ik geloof dat het weer de kop kan opsteken want we zijn nog steeds opstandig. Wat voor anderen de moderniteit is, is in feite een modegril. Ik zou het goed vinden als er een platform gevormd zou worden waarin de krakers, de milieuactivisten, de feministen... een solidair pact zouden sluiten. Dat zijn de nieuwe organisatievormen. Er is veel anarchisme op straat, in de individu, maar die kan je niet organiseren. Ik wens me dat de toekomst geen barbarij zal zijn, maar socialisme. Het kapitalisme weet niet waar naartoe het zich ontwikkelt: het heeft zijn richting verloren en ik wil graag optimistisch zijn en daarom geloof ik dat de Derde Wereld ons vele lessen zal leren.

Korte biografie van Durruti

Buenaventura Durruti werd op 14 juli 1896 geboren in León en zijn leven zou in vele opzichten gelijk zijn aan dat van zovele andere kinderen uit een arbeidersmilieu. Zijn vader, die leerlooier was, werd in 1903 gevangengenomen wegens deelname aan een staking voor het terugbrengen van de arbeidsdag naar 10 uur. De staking werd gebroken en na zijn gevangenschap kon hij niet meer als leerlooier aan de slag, en hij wordt timmerman bij de spoorwegen om iet het hoofd te hoeven buigen. Zijn grootvader van vaderszijde begon een kroeg en stelde die ter beschikking aan de stakers. Zijn grootvader van moederszijde, die als dakdekker werkzaam was, ging failliet door een boycot die de plaatselijke *caciques* [klike van lokale machthebbers op het platteland] tegen hem uitvaardigden, wegens het vergrijp dat hij zich solidair had verklaard met de stakers in het reeds eerder genoemde conflict. Op zijn twaalfde stopte Buenaventura het bijwonen van de catechisatie, weigerde nog langer naar de mis of ter communie te gaan. Hij begon het monteursvak te leren en allengs raakte hij verzeild in de anarchistische vakbondskringen.

Jaren later zou hij in een brief aan zijn zus Rosa het volgende schrijven: "Vanaf mijn prilste jaren, was het eerste wat ik rond om me heen zag: het lijden, niet alleen van onze familie, maar ook van al onze burens. Door intuïtie was ik al een rebel geworden. Ik geloof dat toen mijn doel vast is komen te staan". Hij deserteerde uit het leger in 1920. Hij was toen niet alleen lid van de CNT, maar ook een actieve militant met een gedegen scholing, wat ongetwijfeld bijdroeg aan zijn gretigheid naar leesvoer en discussie.

Zijn leven tussen 1920 en 1936 is niet eenvoudig weer te geven. Het speelde zich om beurten af in Spanje, in ballingschap en in de bajes. In een samenleving waarin de werkgevers gebruik maakten van huurmoordenaars, waarin de staat repressief optrad en

de kerk met de twee eerder genoemden onder een hoedje speelde, die gedrieën verantwoordelijk waren voor een hoop onheil, maakte directe actie, uitgevoerd door hen die afkomstig waren uit de onderste lagen van de samenleving, tot een logisch antwoord en tot de enige logische overlevingsstrategie.

In die jaren wisselde Durruti constant en gelijktijdig tussen zijn werkzaamheden als monteur, gevangenschap, vakbondsactiviteiten en directe actie. Hij was voortdurend betrokken bij zelfverdedigingsacties of ondersteuningsactiviteiten voor gevangenen zittende kameraden of strijdende arbeiders. Deze laatste activiteiten veroorzaakten een grote angst onder de heersende klasse, wiens handlangers in de pers deels verantwoordelijk waren voor de faam van Durruti en zijn kameraden, door hen daden toe te schrijven die niet van hun hand waren en andere daden waar ze wel aan deel hadden genomen dood te zwijgen.

De groep waarvan Durruti een belangrijk lid van was, was geen bende, zoals die gekwalificeerd werd door de sensatiepers. Het was een kleine en actieve speciale, clandestiene anarchistische organisatie die opereerde onder verschillende namen zoals *Los Justicieros* [De Rechtvaardigen], *Los Solidarios* [De Solidairen] en *Nosotros* [Wij]. Een groep die rijpte gedurende zijn bestaan en uiteindelijk tijdens de begindagen van de Spaanse Revolutie zich identificeerde met de FAI [*Federación Anarquista Iberica* - Iberische Anarchistische Federatie].

Aan de hand van de mémoires van zijn leden, weten we nu dat zij, met Durruti als actieve deelnemer, verantwoordelijk waren voor de moordaanslag op Regueral²¹ en premier Dato, in het begin van de jaren

²¹ José Regueral was een luitenant kolonel die begin jaren twintig werd benoemd tot gouverneur van Bilbao, alwaar hij een waar schrikbewind voerde tegen alle radicale vakbondsactivisten.

twintig, omdat deze laatste twee verantwoordelijk waren geweest voor martelingen, moorden en het in de bajes doen verdwijnen van vele honderden arbeiders. In 1923 vermoordden ze ook de kardinaal van de stad Zaragoza, Sodevillas, een fascistoïde persoonlijkheid en organisator van gewapende bendes en huurmoordenaars, een ware representant van de kerk in dat tijdperk. Tevens realiseerden zij de grootste onteigening tot die dag, door de Bank van Gijon [in de noordwestelijke provincie Asturias] te overvallen. Al die daden die gepleegd werden door Durruti en zijn kameraden, waren politieke daden die pasten binnen het kader van de klassenoorlog die in die dagen feitelijk woedde. Men probeerde altijd te voorkomen dat onschuldigen schade werd berokkend. De sensatiepers beschreef als volgt de overval op een graaf, waarbij Durruti het doodsbanige dochtertje troostte en terwijl hij haar tranen droogde zei hij: "Jouw vader heeft veel geld en wij hebben niets en dus gaan wij het verdelen" [zoals geciteerd in Abel Paz' boek].

Deze revolutionaire arbeiders waren zeer arm. In het geval van Durruti bestaan er veelvuldige getuigenissen van familieleden en bekenden over zijn bescheidenheid op financieel vlak. Al het ingezamelde geld werd gebruikt voor de gevangenen en voor de politieke strijd. Steeds verder in hun opereren belemmerd door de grootschalige repressie, besloten Durruti en zijn vriend Francisco Ascaso naar Amerika te gaan om daar geld in te zamelen. In de loop van 1924 kwamen ze aan in Havanna, waar ze een tijd werkzaam waren als stuwadoors in de haven, maar ze namen ook actief deel aan de organisatie van de vakbond. Dat bracht ze al snel in conflict met de lokale politie en met een Cubaanse kameraad besloten ze te gaan werken als *machetero* [suikerrietsnijder]. Verontwaardigd over de foltering van een vakbondslid namen ze wraak. In 1925 kwamen ze in Mexico aan waar zich Gregorio Jover Córtez²² zich bij hen voegde. Ze pleegden een overval en het merendeel van de buit werd ter beschikking gesteld voor de financiering van een rationalistische school voor de armen in Mexico, de rest werd ter beschikking gesteld voor de financiering van een bibliotheek in Parijs. In een brief aan deze Fransen schreef Durruti: "Deze pesos heb ik de bourgeoisie afgenomen, zoals je zult begrijpen deden ze dat niet vrijwillig". Vervolgens trokken ze naar Chili en Argentinië waar ze diverse banken beroofden om geld in te zamelen voor de strijd tegen de fascistische dictatuur van Primo de Rivera. In 1926 zochten ze hun toevlucht bij anarchistische kameraden in Montevideo. Vervolgens keerden ze terug naar Spanje, waar ze

direct weer deelnamen aan de strijd, in de gevangenis belandden en daarna in ballingschap gingen.

In hun nieuwe ballingsoord in Frankrijk werkte Durruti als monteur bij Renault en Ascaso was werkzaam als kelner. Spoedig werden ze beide opgepakt als gevolg van een uitleveringsverzoek van Spanje en Argentinië waar ze reeds eerder bij verstek ter dood veroordeeld waren. Hun gevangename veroorzaakte een immense mobilisatie onder de Franse bevolking. In die tijd leerden de twee vrienden twee zeer jonge Franse anarchistische vrouwen kennen die de rest van hun leven hun geliefden zouden blijven. De gevangenschap kreeg een nogal ongebruikelijk climax toen de Franse politie probeerde hen illegaal de Belgische grens over te werken.

Het leven van deze anarchisten stond in het teken van een doel: de overwinning van de revolutie. Daarom werkten ze altijd vanuit het hart van de arbeidersbeweging en namen actief deel aan het uitbouwen van de organisatie waartoe ze behoorden. De noodzaak van organisatie was een constante in hun militantie. Ze stelden nooit de solide anarchistische ethiek ter discussie die door opeenvolgende generaties anarchisten was gevormd. Ondanks hun ondergrondse activiteiten bleven ze ook altijd, wanneer ze niet in de bajes zaten, actief binnen de CNT. Zo nam Durruti, als afgevaardigde van de textielarbeidersvakbond uit Barcelona, deel aan belangrijke congressen van de CNT en trad verspreid in Spanje op als spreker bij grote meetings.

De noodzaak van organisatie om de overwinning dichterbij te brengen was niet enkel het resultaat van de dagelijkse strijd, maar was tevens een theoretisch onderbouwde premisse. Hierbij speelde in hoge mate het contact met de legendarische Russische anarchist Nestor Makhno, in zijn Parijse ballingschap, en het nauwe contact met de Bakoenistische Duitse anarchisten en de Italiaanse Malatesta-aanhangers een rol. Zoals we al eerder stelden, waren *Los Justicieros*, *Los Solidarios* en *Nosotros* een van de vele groepen die actief waren, waarvan het merendeel later samenvloeiden in de in 1927 opgerichte FAI, die door anarchistische revisionisten werden aangeduid als "anarcho-bolsjewieken". De georganiseerde arbeiders waren blijkbaar een andere mening toegedaan aangezien tijdens meerdere congressen vele FAI-standpunten het wonnen van de posities verdedigd door het reformistische bestuur van de CNT.

In het voorafgaande hebben we al meerdere malen gewezen op de zelfdiscipline van Durruti en zijn kameraden. Zeer anekdotisch is de kwade reactie van Durruti en Ascaso toen de autoriteiten probeerden een wet tegen de landloperij op hen toe te passen. Uitgerekend op hen die altijd, afgezien van de periodes dat ze in de bak zaten, gewerkt hadden. Onderdeel van hun ethische houding was ook de obsessie met scholing. Diverse malen gaf Durruti kameraden in de bajes een veeg uit de pan omdat ze niets deden om zich zelf te

---

Regueral voerde ook de administratieve hechtenis in, die inhield dat van subversieve handelingen verdachte personen gedurende drie maanden zonder proces vast gehouden konden worden. Die hechtenis kon onbegrensd telkens verlengd worden.

²² Jover was een timmerman die ook lid was van de directe actiegroep *Los Solidarios*.

ontwikkelen en nooit wat lezen. Van de buit van hun overvallen werden bibliotheken, uitgevers en scholen gefinancierd, zoals bijvoorbeeld de school in León of die in La Coruña.

Toen de staatsgreep van Franco, gesteund door de kerk en de hogere klassen, in juli 1936 plaatsvond, was het de georganiseerde werkende klasse die zijn zege in, onder andere, Barcelona, Madrid en Valencia voorkwam. Degenen die het voortouw hierbij namen, waren de arbeiders van de CNT, wat ook een groot aantal mensen het leven kostte, zoals bijvoorbeeld aan Francisco Ascaso, die gedurende de eerste dagen van de staatsgreep sneuvelde bij de bestorming van de kazerne in Barcelona. De macht was in handen van de werkende klasse en dan met name die van de anarchistische tak.

Maar wat te doen? Binnen de FAI voerde de houding van Durruti de boventoon. Die stelde dat het, gegeven de politieke situatie, prematuur was om een geïsoleerd standpunt in te nemen tegenover de plegers van staatsgreep. Hij was er van overtuigd dat het merendeel van de tijdelijke bondgenoten, vanwege hun klassenpositie, de voorkeur zouden geven aan een alliantie met Franco boven het steunen van een anarchistische revolutie. De oplossing was om gelijktijdig oorlog te voeren en de revolutie door te voeren en voor het consolideren van deze laatste was het noodzakelijk eerst de gebieden met grote anarchistische invloed te bevrijden van de franquistische militaire overheersing, zoals bijvoorbeeld Zaragoza.

En zo gebeurden beide zaken gelijktijdig: de oorlog tegen het fascisme en de sociale revolutie. Enerzijds begon er een conventionele oorlog van bewapende arbeiders tegen beroepssoldaten. De vakbonden CNT en UGT vormden arbeidersmilities, legden beslag op wapens of veroverden ze op hun tegenstanders, en trokken in de richting van de posities van de troepen die aan Franco's zijde vochten.

Durruti aan het front in Aragón

Zo ook Durruti. Hij vormde de naar hem vernoemde Durruti Kolonne die tot november 1936 met name aan

het Aragonese front vocht. Anderzijds maakten de vakbonden zich meester van de fabrieken, werkplaatsen en de diensten in Barcelona en de rest van de Republikeinse zone. Terwijl aan de oorlogsfronten met veel te weinig wapens en een gebrekkige infrastructuur stand werd gehouden, collectiviseerden de anarchistische milities op hun doortocht de boerenbedrijven, organiseerden collectieven en schaften het private eigendom af. Aan de andere kant brachten de burgerlijkste partijen van de Republiek, met hulp van tot voor kort ondenkbaar geachte bondgenoten zoals de Spaanse Communistische Partij (PCE) en de regering van de Sovjet Unie, wiens grootste zorg het was dat zijn positie als het 'socialistische vaderland' bedreigd werd door de potentiële opbouw van een ander socialistische land dat buiten zijn invloedssfeer verkeerde, de reactie op gang. De militarisering van de milities (waar men geen rangen kende) werd al vroeg in gang gezet. Collectivisaties werden teruggedraaid. In de republikeinse pers begon een smaadcampagne tegen anarchisten van de CNT-FAI en links-communisten van de POUM. Tevens bouwde de Russische geheime dienst een uitgebreid netwerk van spionnen en stromannen op. Ook de bekende Internationale Brigades waren een door Moskou aangestuurd instrument.

Maar de oorlog stond op het punt verloren te worden. De fascistische troepen stonden al in de voorsteden van Madrid. En dus verzochten allen, zonder onderscheid naar partij of groepering, Durruti om zich met een deel van zijn troepen naar Madrid te verplaatsen. Noch García Oliver, noch Durruti waren er bijzonder van overtuigd dat het wat uit zou maken, maar als Madrid verloren zou gaan, dan zou het front ineens instorten en dat zou het onherroepelijke einde wezen. Durruti verplaatste zich met een deel van zijn troepen naar Madrid, zonder zijn posities aan het Aragonese front op te geven. De fascistische opmars werd gestuit, maar de prijs was hoog. Durruti stierf. De omstandigheden waaronder zijn nog steeds onderwerp van discussie. Abel Paz houdt het erop dat de kogels, die een eind aan Durruti's leven maakten, uit de loop van de Russische geheime dienst GPOE kwamen. Hij schrijft dit echter niet zo expliciet in zijn monumentale biografie, maar heeft dat later wel in diverse interviews gesteld.

Durruti's begrafenis was een massabijeenkomst. Ongeveer een half miljoen inwoners van Barcelona woonden zijn begrafenis bij [zie ook het hierna volgende vertaalde hoofdstuk, getiteld 'De dood van Durruti', uit het boek van Abel Paz over Durruti]. Het lijkt ons toepasselijk om deze korte biografie af te sluiten met een brief van Ascaso, in 1932 geschreven vanaf de gevangenisboot 'Buenos Aires'²³. "Beste

²³ Ascas, Durruti en vele andere anarchisten werden toen per schip afgevoerd naar een Spaanse strafkolonie in Guinea (Equatoriaal). Ze waren veroordeeld wegens deelname aan een mislukte anarchistische opstand in de Barcelonese voorstad Alta Llobregat. Na een 'verblijf' in Guinea volgde nog een gevangenis

vrienden. Het lijkt alsof ze beginnen het stof van het kompas te verwijderen. We zijn vertrokken. Ik heb hier wat te melden wat veelzeggend is. Volgens de dichter is vertrekken een beetje sterven. Maar voor ons, die geen dichters zijn, was het vertrek altijd een symbool van het leven. Altijd op weg, als maar doorlopend zoals eeuwige joden zonder vaderland; buiten een samenleving waarin we geen plek vinden om te leven; toebehorend tot een uitgebuite klasse die nog geen plaats heeft op deze wereld; de reis was altijd een teken van vitaliteit. Wat maakt het uit dat we vertrokken zijn wanneer we weten dat we hier doorgaan, in de ziel en geest van onze broeders? Bovendien zijn niet wij het die zij willen verbannen, het zijn onze ideeën. En wij mogen dan wel vertrekken maar de ideeën blijven. En het zullen die ideeën zijn die ons zullen doen terugkeren en zij zijn het die ons de kracht geven te vertrekken.

Begrafenisstoet met kist van Durruti

“Arme bourgeoisie die zijn toevlucht moet nemen tot dergelijke maatregelen om te kunnen overleven! Maar zo vreemd is het niet. Zij is in een strijd met ons verwickeld en het is vanzelfsprekend dat zij zich verdedigt. Laat haar maar martelaars maken, laat haar maar verbannen, laat haar maar moorden. Niemand sterft zonder een haal met zijn klauwen te hebben gegeven. Daarin lijken mensen en dieren op elkaar. Het is betreurenswaardig dat deze uithalen slachtoffers veroorzaken, helemaal wanneer het broeders zijn die sneuvelen. Het is echter een onvermijdelijke wetmatigheid, en die zullen we moeten accepteren. We hopen maar dat hun doodstrijd kort zal zijn. De stalen platen zullen niet voldoende zijn om onze vreugde tegen te houden wanneer we daar aan denken, omdat we weten dat ons lijden het begin van het einde zal zijn. Langzaam brokkelt er iets af totdat het sterft. Zijn dood is ons leven, onze bevrijding. Zò lijden is geen lijden. Integendeel, dat is meemaken dat een lang

gekoesterde droom tot leven komt; dat is het bijwonen en mee ontwikkelen van een idee dat onze geest voedde en de leegte van onze levens vulde. Vertrekken is dus leven! Resten mij nog onze afscheidsgroet en wij zeggen geen vaarwel maar tot heel spoedig!”
Francisco Ascaso²⁴

Deze korte biografie is een bewerking van *Buenaventura Durruti; Cuando la vida es lucha y forja la historia*, gepubliceerd op de website van de Federación Anarquista de Uruguay
<http://www.nodo50.org/fau/Revista/archivo/All/L122.htm>

De los lejanos tiempos de las milicias ya nada queda, ahora hace falta un verdadero ejército que oponer al que poseen los nacionales
Leden van een ontmantelde arbeidersmilitie worden gedrield door een officier. Durruti was een fel tegenstander van de militarisering van de milities.

op de Canarische Eilanden. Ze kwamen weer vrij door een amnestie van de eerste Volksfrontregering.

²⁴ Geciteerd bij Abel Paz, *Durruti en la revolución española*, pag.320-321.

De dood van Durruti

Uit: Abel Paz, *Durruti en la revolución española*.

Fundación Anselmo Lorenzo, Madrid 1996, p. 679-686.

Vertaling Hanneke Willemse

Eerder afgedrukt in het tijdschrift *de As*, themanummer de Dood.

Terwijl op kamer vijftien op de eerste etage van Hotel Ritz Durruti langzaam maar zeker lag dood te gaan, ging in de Straat van de Agrarische Hervorming de vergadering verder van de militanten van de CNT van Madrid. Ariel, de correspondent van *Solidaridad Obrero* waagde het niet om naar Barcelona te bellen om zijn krant van het nieuws op de hoogte te brengen, zolang de overeenkomst die op deze vergadering van militanten gesloten was, nog niet bekend was gemaakt. 'Om de dood van Durruti openbaar te maken te maken zonder de gevolgen daarvan te hebben bestudeerd, zou op dit moment een lichtzinnigheid zijn.' Voor Ariel had de geheimhouding van dit nieuws geen andere reden dan om de morele krachten te sparen van de strijdende militiemannen en -vrouwen. De troepen van Franco hadden hun offensief met man en macht verdubbeld en onder deze omstandigheden zou welke verandering binnen de republikeinse linies dan ook, desastreuze gevolgen kunnen hebben voor de verdediging van Madrid.²⁵

Cipriano Mera kwam tegen 6 uur in de morgen in Valencia aan, waar hij, op dit vroege uur van de dag, constateerde dat het lokaal waar zich het Nationale Comité [van de CNT] geïnstalleerd had, verlaten was. Maar gelukkig kwam hij daar een jongen tegen die Mera bleek te kennen en hij vertelde hem dat hij met spoed García Oliver moest spreken. Bijna alle ministers van de regering van Largo Caballero waren ondergebracht in Hotel Metropolitano, en daar was het ook waar Mera García Oliver en Federica Montseny aantrof.

De reactie van García Oliver was er een van een diepe bedroefdheid zoals natuurlijk te voorzien was. Toen de CNT had besloten om Durruti naar Madrid te sturen, had hij zich verzet en had verklaard dat in zijn optiek, diens aanwezigheid in Aragón belangrijker was dan in Madrid.

Federica Montseny, die zich verantwoordelijk voelde voor wat er gebeurd was, omdat zij degene was geweest die er op aan had gedrongen dat hij naar

Madrid ging, kreeg een zenuwaanval. Op datzelfde moment ging de telefoon die García Oliver meedeelde dat Durruti om 6 uur in de ochtend overleden was. Het was te verwachten dat het drietal het bericht als verdoofd ontvingen en ze vroegen zich af wat er zou gebeuren als deze ongelukkige gebeurtenis bekend zou worden bij de strijders van de CNT.

'Uiteindelijk verlieten we met ons drieën het hotel en gingen naar het Nationale Comité. Toen we bij Marianet kwamen, die pas sinds een paar dagen secretaris-generaal (van de CNT) was, vertelde hij ons dat Val hem telefonisch uit Madrid al op de hoogte had gesteld van de dood van Durruti. Nadat hij had nagedacht over het probleem dat zich had aangediend, keek hij ons allen aan vertelde dat hij zocht naar een vervanger voor onze verdwenen *compañero* (...). Er werden verschillende mannen genoemd: Ortiz, Jover, Ricardo Sanz. Tenslotte waren ze er van overtuigd, dat de laatstgenoemde de beste eigenschappen had om zich aan het hoofd te stellen van de colonne in Madrid en om daar de strijd voort te zetten. Manzana, zo werd besloten, zou naar Aragón vertrekken om zich te vervoegen bij het front dat daar opereerde.' "Persoonlijk", schrijft Mera, "voelde ik me niet tevreden met de oplossing, omdat ik van mening was dat de aangewezen persoon om de plaats van Durruti in te nemen, García Oliver was."²⁶

'De zaal waarin het lijk van Durruti was neergelegd was wit en vierkant. Op een klein ijzeren bed lag het lichaam van Buenaventura, gewikkeld in een wit laken. Zijn hoofd rustte op een kussen. Het licht van de nieuwe dag drong door de glazen deuren van het balkon dat recht uitkeek op het pleintje, waar het standbeeld van de helden van de Tweede Mei staat... Dit alles was als een symbool en een nagedachtenis van de nieuwe held van het volk. Een paar kastanjebomen lieten wat late gouden najaarsbladeren vallen.'

'Om 8 uur 's morgens arriveerde Victoriano Macho, de grote Spaanse beeldhouwer, om een gezichtsmasker van Durruti te maken. Hij werd vergezeld door andere kunstenaars van de Intellectuele Alliantie (...). Macho verzocht om het laken te verwijderen dat het lijk bedekte om zo beter te kunnen werken:

²⁵ Dit gedeelte van het boek bestaat voornamelijk uit delen van interviews. In de Spaanse tekst worden bij de noten alleen de namen van enkele sprekers weergegeven. Ik heb voor nieuwsgierige lezertjes de boeken opgezocht die door deze sprekers geschreven zijn en door de schrijver genoemd worden in zijn bibliografie. H.W.
Ariel, *Cómo murió Durruti*. (Uitg. CNT, Toulouse 1946)

²⁶ Cipriano Mera, *Guerra, exilio y cárcel de un anarcosindicalista*. Uitg. Ruedo Ibérico, Parijs 1975.

“Een Hercules, een waarachtige Hercules”, riep Victoriano Macho uit toen hij het ontklede lichaam van Durruti zag...²⁷

‘Op 20 november om 12 uur ‘s middags, bevond ik mij in Figueras waar ik werd vergezeld door commandant Ramos de Iglesias (op een missie ter inspectie van de verdediging van de kust.) De tafel was gedekt. We gingen eten... Een telefoontje van García Oliver gaf me het verschrikkelijke bericht door:

“Neem zonder tijd te verliezen de auto en keer onmiddellijk naar Barcelona terug. We hebben zojuist uit Madrid het bericht gekregen dat Durruti gedood is in *la Ciudad Universitaria*, de Universiteitswijk. Wij van de Verdedigingsraad hebben in vergadering besloten dat jij nu zijn plaats gaat innemen. Verlies geen seconde, kom onmiddellijk hierheen”.

‘Totaal ontdaan ging ik de eetzaal binnen,’ schrijft Ricardo Sanz. ‘Ze zaten allemaal aan tafel om me te wachten om te gaan eten. Ik bracht ze het verschrikkelijke nieuws over (...). Minuten later vertrokken we met grootste spoed naar Barcelona.

Bij de *Conselleria de Defensa*, de Catalaanse Verdedigingsraad beschikten ze niet over meer details dan die ik al kende. Ze vertelden me van mijn benoeming van chef van de Catalaanse troepen in Madrid. Van García Oliver kreeg ik de volgende boodschap: “Zoek uit wat er gebeurt, en hou me van alles op de hoogte”.²⁸

“’s Nachts werd het lijk overgebracht naar het gebouw van het Nationale Sub-Comité en werd het in een mahoniehouten kist gelegd. Die werd bedekt met zijn enige bagage, de koffer van Durruti. Wat was de inhoud van die koffer? Een koffer die eerder oud was dan nieuw en van geringe omvang. In deze tijden van overvloed, was de koffer van Durruti zo goed als leeg. Hij was niet helemaal leeg want hij bevatte vuil ondergoed. En scheerspullen. Dat was alles wat er in zat. Dat was de hele bagage van Durruti.’

‘Daarmee werd de soberheid van de strijder tentoongesteld. Dagen tevoren had hij het Nationale Sub-Comité verzocht om 100 peseta’s om in kleine levensbehoeften te voorzien(...) Hij, die grote middelen had kunnen verkrijgen voor de Confederale Organisatie (CNT), terwijl hij speelde met zijn leven, wees dit alles af om een voorbeeld te kunnen zijn van voortreffelijk gedrag. Die koffer was een schatkist van waardigheid.’

‘Hij had afgezien van alles, behalve van de overwinning. Maar de overwinning was voor hem de leidraad van iedere dag, en het lichtend spoor dat hij achterlaat, dient als een herinnering aan die richtlijn.’

‘(...)’ Het meest emotionele bezoek was dat van een groep *compañeros* van de strijdkrachten van Durruti. Petten en jacks van leer en broeken van corduroy. Ze droegen geweren die nog heet waren van

de laatste schoten. Ze hadden het strijdperk een moment verlaten. Alle *compañeros* van de eenheid wilden naar het lijk komen van de dode kameraad, van wie ze zoveel hielden, om zo veel mogelijk blijk te geven van eerbewondering. Maar dat was niet mogelijk. Ze konden het front niet alleen achterlaten. In hun ogen kon je een traan van diep verslagenheid zien blinken (...) En in de stilte, in de doodse stilte van hun emotie (...) beloofden ze vanuit het diepste van hun ziel om door te gaan met de strijd tot aan de definitieve overwinning van de vrijheid (...) tot aan het bereiken van de overwinning van het proletariaat.²⁹

‘Bij het aanbreken van de dag 21 november ging ik op weg naar Madrid. Bij de toegangsweg naar Valencia vlakbij de gevangenis van San Miguel de los Reyes, kwam ik een stoet auto’s uit tegengestelde richting tegen die de wagen volgden die het lijk van Durruti naar Barcelona vervoerde. Ik hield een moment stil om details van het gebeurde in me op te kunnen nemen en vragen te stellen aan de aanwezige getuigen die Durruti begeleidden, en ik zette mijn reis naar Madrid voort.

Ik kwam in Madrid aan bij het vallen van de avond. Aan alle kanten heerste er een grote wanorde. Niemand kon geloven dat Durruti was gestorven. Iedereen had gedacht dat Durruti niet kon doodgaan. Alles kon gebeuren, maar dit niet. Het firmament zou op ons neer kunnen storten, de laatste kat van Madrid zou dood neer kunnen vallen. Maar wat op geen enkele manier te begrijpen viel was dat Durruti deze keer door een vijandige kogel in het hart was getroffen.

“De communisten hebben hem gedood”, zeiden sommigen. “Hij is vanaf een balkon vermoord”, voegden anderen er aan toe. “Niemand, behalve een van zijn vijanden zou hem kunnen vermoorden”, waren anderen het er mee eens. Door er op deze manier over te praten, dacht niemand er aan dat Durruti gestorven zou kunnen zijn door een vijandelijke kogel, afgevuurd vanuit de loopgraven van het front.³⁰

‘s Morgens vroeg op 22 november kwam de stoet, die het lijk van Durruti vergezeld, aan in Barcelona. Van toen tot aan de ochtend van de 23e toen de begrafenis plaatsvond, waren de *Vía Layetana* en het ‘Huis van de CNT-FAI’ onbereikbaar.

‘De volgende dag in de morgen vond de begrafenis plaats. Het was goed te zien dat de kogel die Durruti had gedood ook Barcelona midden in het hart had geraakt. Er is uitgerekend dat van iedere vier of vijf inwoners er één in de stoet achter de doodskist aanliep, zonder hierbij nog de massa’s te rekenen die in de straten stonden, die in de vensterbanken zaten en die op de daken geklommen waren en in de takken van de bomen op de *Ramblas*. De partijen en de vakbewegingen van alle richtingen hadden hun leden opgeroepen en de vlaggen en banieren van alle anti-

²⁷ Ariel.

²⁸ Ricardo Sanz, *El Sindicalismo y la Política*. Uitg. eigen beheer auteur, Toulouse 1967.

²⁹ Ariel.

³⁰ Ricardo Sanz, *El Sindicalismo y la Política*. Z. p. z.j.

fascistische organisaties wapperden naast die van de anarchisten boven deze geweldige mensenzee. Het was grandioos, subliem, het absolute einde. En deze mensenmenigte liep zonder geleid te worden, zonder voorschrift en zonder organisatie. Alles gebeurde gewoon, de situatie was niet te beschrijven.'

'De begrafenis was vastgesteld op 10 uur. Een uur tevoren was het al onmogelijk om het gebouw van het Regionale Anarchistische Comité te bereiken. Niemand had er aan gedacht om de route die de stoet zou gaan, te ontruimen. Van alle kanten kwamen groepen mensen aangelopen. Ze kwamen uit de fabrieken, kruisten elkaars wegen, mengden zich onder elkaar en sloten de weg af. In het centrum werden het detachement cavalerie en de gemotoriseerde brigade die de rouwstoet zouden begeleiden vastgehouden. Aan alle kanten stonden auto's met rouwkransen die voor noch achteruit konden. Met grote moeite konden de ministers naar kist worden geleid.'

'Om half 11 verliet het lichaam van Durruti bedekt met een rood-zwarte vlag het huis van de anarchisten op de schouders van de militiemannen van zijn colonne. De massa hief de vuist als laatste groet. De anarchistische hymne *Hijos del pueblo* weerklonk. Het was een emotioneel moment.'

'Maar, onaangekondigd waren er ergens vandaan twee orkesten gekomen; het ene speelde heel laag en de andere zeer hoog en ze waren niet in staat zijn om eenzelfde ritme te vinden. De motoren maakten lawaai, auto's toeterden met hun claxons, de chefs van de milities bliezen op fluitjes om aanwijzingen te geven, en de dragers van de doodskist konden geen stap verzetten. Het was onmogelijk om de begrafenis in banen te leiden. De orkesten speelden nog een keer en nog een keer en nog een paar keer hetzelfde lied; ze speelden zonder zich om het andere orkest te bekommeren en de klanken vermengden zich tot een muziek zonder melodie. De vuisten bleven geheven. Aan het einde stopte de muziek en gingen de vuisten omlaag. Vanaf dat moment was alleen het lawaai van de massa te horen waar midden in Durruti rustte op de schouders van zijn *compañeros*.'

'Het kostte minstens een half uur voor de straat enigszins ontruimd was en de begrafenisstoet zich in beweging kon zetten. Verscheiden uren gingen voorbij voordat ze bij de Plaza de Catalunya aankwamen, een afstand van nauwelijks enige honderden meters. De mannen te paard van de cavalerie zochten individuele hun weg, op eigen houtje. Verdwaalde musici probeerden zich weer te groeperen. De auto's die uit tegengestelde richting gestrand waren, reden achteruit. De auto's die rouwkransen meevoerden probeerden via omwegen bij elkaar te komen om een begrafenisstoet te formeren. En iedereen schreeuwde en gilde.'

'Nee het was geen koninklijke begrafenis, het was een volksbegrafenis. Niets was geregeld, alles gebeurde spontaan en geïmproviseerd. Het was een

anarchistische begrafenis: ziehier zijne majesteit! Soms wat vreemd maar zonder een ogenblik zijn grootsheid te verliezen, een vreemde en soms lugubere grootsheid.'

'Aan de voet van het standbeeld van Christoffer Columbus, niet ver van de plek waar 19 juli Ascaso, de vriend van de dode, aan zijn zijde had gevochten en naast hem was gevallen, werden de grafredes uitgesproken.'

'García Oliver, de enige overlevende van de drie vrienden, sprak in de kwaliteit van vriend en *compañero* en als minister van Justitie van Spanje. "In deze tijden van smart", zei hij, "neemt de Regering van de Revolutie met diepe emoties afscheid van Durruti en van alle anderen die zijn gevallen in de strijd tegen het fascisme. Ze brengt een groet aan zijn *compañero* en aan alle andere vrouwen die huilen omdat ze een geliefde verloren hebben. Een groet ook voor de dochter van Durruti en voor alle zoons en dochters die hun vaders en moeders hebben verloren. We groeten allen die strijden aan het front en die zullen doorgaan tot aan de uiteindelijke overwinning".'

'Daarna nam de Russische consul het woord en hij besloot zijn betoog met de uitroep in het Catalaans: "*Mort al feixisme*, dood aan het fascisme!" De president van de Generalitat, de Catalaanse regering, Companys, sprak als laatst: "Kameraden", zei hij en hij eindigde met "*Adelante*, Voorwaarts!"'

'Vooraf had men gedacht dat de mensen zich na de toespraak zouden verspreiden en dat alleen wat vrienden de kist naar het kerkhof zouden begeleiden. Maar het was onmogelijk om het programma te volgen zoals dat was afgesproken. De menigte, die zich niet verspreidde, bezette het kerkhof en vulde de weg die naar de graf tombe leidde. Het werd steeds moeilijker om daar dichterbij te komen want de paden op het kerkhof waren onbegaanbaar door de duizenden kransen.'

'Het had 's nachts geregend. Het begon opnieuw te regenen. En al snel viel het water met bakken tegelijk uit de hemel. Het kerkhof veranderde in een modderpoel waar de bloemen in verdronken. Op het allerlaatste moment werd besloten om de teraardebestelling uit te stellen en de dragers van de kist draaiden zich een halve slag en droegen hun last naar het mortuarium. Een dag later werd Durruti alsnog begraven. Zijn definitieve rustplaats zal in het mausoleum zijn dat voor Ascaso en hem wordt gebouwd. Het zal een plaats worden voor dit volk dat de dood van de twee helden betreurt, zonder ze te bewenen en zij worden vereerd zonder die sentimentaliteit, die overdreven gevoeligheid die wij vroomheid noemen.'³¹

'Op 23 november 1936 vond in Leganés een zeer belangrijke bijeenkomst plaats, die werd voorgezeten door de Generalísimo (Franco) en werd bijgewoond door de generaals Mola, Saliquet en Varela met hun chefs

³¹ E. H. Kaminsky *Ceux de Barcelone* Uitg. Denoel, Parijs 1937.

van de generale staf. Daar werd de uiterst belangrijke beslissing genomen om af te zien van een frontale aanval op Madrid, waarmee de koers en het karakter van de strijd verlegd werden...'³²

'De demonstratie van het proletariaat die het lichaam van Durruti vergezelde, samen met die van de begrafenis van Lenin, is een van de belangrijkste manifestaties van arbeiders in de geschiedenis van het proletariaat. Meer dan een half miljoen mensen waren aanwezig, maar de grootsheid van deze gebeurtenis werd niet veroorzaakt door de lichamelijke aanwezigheid van deze mensenmassa, maar door de diepe emotie die de dood van Durruti in heel revolutionair Spanje teweeg had gebracht', zoals Kaminsky treffend beschreef.

El Frente, het orgaan van de colonne 'Durruti', gedateerd in Pina de Ebro op 20 november 1936, vat het als volgt samen: 'De geschiedenis en de legende zullen voorname herauten worden', en dit werd bewaarheid: vanaf het moment dat het nieuws van de dood van Durruti zich verspreidde kwam een legende tot leven die 40 jaar later nog steeds voortduurt. De verbeelding van het volk vond het einde van Durruti niet in overeenstemming met zijn historische afmeting. En zoals van andere momenten van zijn avontuurlijk bestaan weeft deze verbeelding een nieuwe historische dimensie. Eén die meer in overeenstemming is met het beeld van de man, die in die uren hun aspiraties belichaamde. In verband hiermee schrijft *Ruta*, het orgaan van de Libertaire Jongerenorganisatie *Juventudes Libertarias*:

'Durruti, de strijder die nooit de werkplaats had vergeten; Durruti, de verantwoordelijke leidinggever aan de Colonne die eerbewijzen en sterren verachtte; Durruti, de man van het volk die leefde voor het volk, was voor ons, de anarchistische jongeren, een rotsvaste hoop.'

Het orgaan van de *Milicias Confederadas*, van de anarcho-syndicalistische milities, *El Frente Libertario* citeerde de laatste woorden van Durruti als 'een schreeuw van geestkracht':

'*Hermanos, broeders, adelante por la revolución!* Voorwaarts, voor de revolutie!' De krant voegt er aan toe: 'We zouden het verdienen om als verraders geminacht te worden indien wij niet aan deze laatste wens zouden voldoen'.

De pers van de andere anti-fascistisch groeperingen bewezen eer aan de held, maar de anarchisten, vijanden van alle erediensden, schreven in *Solidaridad Obrera*:

'Een organisatie die niet van de CNT was, zou hem hebben vereerd als een *caudillo*, een hoogste leider'.

Het orgaan van de FAI, *Tierra y libertad* zei:

'De man en de stad zochten elkaar, ze ontdekten elkaar en drongen tot elkaar door en waren beiden elkaar waardig.'

Duizenden brieven en telegrammen afkomstig uit alle delen van de wereld kwamen binnen bij de comités van de CNT en van de FAI. Politieke persoonlijkheden en afgevaardigden en chefs van de Colones gaven uiting aan hun verdriet. Personen van revolutionair links als Andreu Nin of Marco Pivert onderstreepten het verschrikkelijke verlies dat de dood van Durruti voor de revolutie betekende.

Vele tientallen Spaanse en buitenlandse schrijvers stuurden condoleances. Onder hen was Pierre Scize een van degenen die het beste het belang signaleerde van de leegte die Durruti achterliet:

'Wie zal genoeg kracht hebben en voldoende waardig zijn om de verschrikkelijke erfenis op zich te nemen die Durruti heeft nagelaten?'³³

Hoe zouden we dit legaat kunnen samenvatten? Niet beter dan door een alinea te citeren uit zijn laatste brief die Durruti 24 uur voordat hij stierf schreef aan Liberto Callejas:

'Voor uit Catalonië te vertrekken, vroeg ik aan degenen die geïnteresseerd zijn in hetzelfde, om bewust te handelen. Ik doe geen beroep op mensen die arm zijn aan ziel en energie. Ik doe een beroep op ons die vastbesloten zijn om een laatste duw voorwaarts te geven. Geweren stellen niets voor als er geen wilskracht bestaat en geen berekening in het schieten. *Er bestaat geen enkele twijfel over dat de fascistische Madrid niet binnen komen, maar ze moeten er snel weer uit worden gegooid, omdat de stad voor Spanje opnieuw veroverd moet worden.*'³⁴

Begrafenisstoet Durruti .

³² Martínez Bande *La marcha sobre Madrid* Uitg. San Martín, Madrid 1968.

³³ CNT, brochure van 20 november 1936.

³⁴ *La Noche* een avondkrant van Barcelona publiceerde op 24 november 1936 de brief die Durruti aan Liberto Callejas had gestuurd.

Bibliografie publicaties Abel Paz

Autobiografisch werk:

- * Abel Paz. *Chumberas y alacranes (1921-1936)*/ Abel Paz ; prolog. Lluís Tarrasón. Barcelona: Edición del Autor, 1994. 222 p.
- * Abel Paz. *Viaje al pasado :1936-1939* / Abel Paz Barcelona : EA, 1995.
- * Abel Paz. *Voyage dans le passé* (texte intégral en grec).
- * Abel Paz. *Entre la niebla (1939_1942)*/ Abel Paz; couv. ill. Phil Casoar. Barcelona: Edición del Autor, 1993. 239 p.
- * Abel Paz. *Al pie del muro (1942-1954)*/ Abel Paz. Barcelona: Hacer, 1991.
- * Abel Paz. *Barcelone 1936: Un adolescent au cœur de la Révolution espagnole*, Éd. de la Digitale, 2001. 250 p. I SBN 2-903383-66-9

Over Buenaventura Durruti:

- * Abel Paz. *Durruti, le peuple en armes*. Traduit de l'espagnol. Paris : Éditions de la Tête de feuilles, 1972. 21 cm, 552 p., pl., couv. ill.
- * Abel Paz. *Durruti: The People Armed* / Abel Paz. Translated from the French by Nancy Macdonald Montréal : Black Rose Books, 1976
- * Abel Paz. *Durruti , el proletariado en armas*. Editorial Burguera, S.A.Barcelona (1978).
- * Abel Paz. *Durruti* / Abel Paz. Barcelona ; Bogotà ; Buenos Aires : Bruguera, 1978. 601 p. _ [60] p. de pl. : ill. ; 25 cm. Bibliogr. p. 585-591. I ndex. I SBN 84-02-05393-9.
- * Abel Paz. *O Povo em armas, Buenaventura Durruti e o anarquismo espanhol* / Abel Paz ; trad. du français Júlio Carrapato Lisboa : Assírio & Alvim, [s.d
- * Abel Paz. *Durruti en la revolución española* / Abel Paz Barcelona : Laia, 1986.
- * Abel Paz. *Durruti : un anarchiste espagnol* / Abel Paz. Paris : Quai Voltaire, 1993. 498 p.-[8] p. de pl. ; 22 cm. Bibl. p. 441-449.
- * Abel Paz. *Un Anarchiste espagnol, Durruti*". Quai Voltaire: 1993.
- * Abel Paz. *Durruti : Leben und Tode des spanischen Anarchisten* / Abel Paz ; aus dem Spanischen von Luis Bredlow Hamburg : Edition Nautilus, Verlag Lutz Schulenburg, 1994.
- * Abel Paz. *Durruti en la Revolución española* / Abel Paz ; introd. de José Luis Gutiérrez Molina. Madrid : Fundación de estudios libertarios Anselmo Lorenzo, 1996. 773 p.-[64] p. de pl. : ill., photographies, couv. ill. en coul. ; 24 cm. Coll. : Colección Biografías y memorias ; 3. Bibliogr. p. 742-748. I ndex. I SBN 84-86864-21-6 (rel.)
- * Abel Paz. *Durruti ve Ispanya anarsist devrimi : Halk silaklaninca* / Abel Paz : trad. Gün Zileli I stanbul : Kaos, 1996.
- * Abel Paz, Jose I ta. *Durruti. e la rivoluzione Spagnola, da ribelle a militante*; pref. Luigi Di Lembo ; trad. Andrea Chersi T. 1. Pisa, Biblioteca Franco Serantini, 1999 (in coedizione con Noto, La Fiaccola - Milano, Zero in Condotta), * 479 p.
- * Abel Paz. *Durruti e la rivoluzione spagnola*, 2 vol., Pisa-Ragusa-Milano, Biblioteca Franco Serantini-La Fiaccola-Zero in Condotta, 1999-2000, pp. 479,312.
- * Abel Paz. *Buenaventura Durruti : 1896-1936 : un combattant libertaire dans la révolution espagnole* / Abel Paz. 3e éd. rev. et augm. Paris : les Éd. de Paris, 2000. 498 p.-[32] p. de pl. : couv. ill. ; 23 cm. Coll. : Essais et documents. Bibl. p. 441-449. I SBN 2-905291-98-2 (br.)
- * Abel Paz. *Durruti: 1896-1936"*, L' I nsomniaque:1996

Over de IJzeren Kolonne:

- * Abel Paz. *Crònica de la Columna de Ferro* / Abel Paz Barcelona : Hacer, 1984.
- * Abel Paz. *La colonne de fer : Espagne, 1936-1937* / Abel Paz ; [trad. du catalan]. Publication : [Paris] (33 rue des Vignoles, 75020) : Libertad-CNT-RP, 1997. 307 p. : ill., couv. ill. ; 21 cm. I SBN 2-9504948-3-8 (br).
- * Abel Paz. *La colonne de fer : Espagne 1936-1937* / Abel Paz. Paris : CNT - Libertad, 1997.
- * Abel Paz, *Chronique passionnée de la Colonne de Fer*. Paris: Nautilus Editions, 2002. 360 p. 12 x 20 cm. I SBN 2-84603-017-0.
- * Abel Paz, *Crònica de la Columna de Hierro* / Editorial Virus, Barcelona, 2001.

Overige onderwerpen:

- * Abel Paz. *La CNT y el porvenir de España* / Abel Paz Toulouse : Ediciones C.N.T., s.d.
- * Abel Paz. *CNT [Confederación nacional del trabajo] 1939-1951 [Texte imprimé]* / ; prólogo de Federica Montseny. Barcelona : Hacer, 1982. 404 p. : couv. ill. en coul. ; 19 cm. Bibl. p. 397-401. I SBN 84-85348-45-1.
- * Abel Paz, Carlos Semprun Maura. *Actuación y proyección de la CNT [Confederación Nacional del Trabajo] y el anarquismo en la sociedad actual : La opción organizativa* / Abel Paz, Carlos Semprún Barcelona : C.E.L., 1978
- * Abel Paz. *Paradigma de una revolución o 19 de julio 1936, en Barcelona* / Abel Paz . [Paris,] : Edición de la Asociación internacional de los trabajadores, 1967. I n-16 (17 cm), 192 p., ill.
- * Abel Paz. [Diez y nueve] *19 de Juliol del 36 [1936]* a Barcelona / Abel Paz ; prolog. Federica Montseny, García Oliver Barcelona : Hacer, 1988.
- * Abel Paz. *Le Mensonge comme style visant à l'occultation de la vérité sur la vie publique du prix nobel de littérature 1989, ou La Mémoire perdue de José Camilo Cela* / Diego Camacho Paris : ORI AL éd., 1990.
- * Abel Paz. *Los internacionales en la región española 1868-1872*/ Abel Paz; prolog. Luis Andrés Bredlow. Barcelona: Edición del Autor, 1992. 336 p.
- * Abel Paz. *Los internacionales en la región española 1868-1872*.

* Abel Paz. *The Spanish Civil War*. 200 pages Pocket edition (May 1997). 190 pp. ISBN: 2850255327

* Abel Paz. *Guerre d'Espagne* / Abel Paz ; trad. de l'espagnol par Céline Zins. Paris : Hazan, 1997. 197 p. : ill., couv. ill. ; 15 cm. Coll. : Lumières ; 3. ISBN 2-85025-533-5 (br.).

* Abel Paz, Jose I ta. *Spagna 1936: un anarchico nella rivoluzione*. Manduria, Piero Lacaita Editore, 1998. 276 p. Milano: Zero in Condotta.

* Dinou de Juliol del " 36 " à Barcelona, Barcelona: Tot, 2000 (2.^a ed.) - 417 p

* Abel Paz, Abel Peirats, José I ta (et al.). *Chi c'era racconta, La rivoluzione libertaria nella Spagna del 1936*. Milano: Zero in Condotta, 1996. 80 p.

Leverbare boeken over de Spaanse Burgeroorlog, anarchisme in Spanje en het verzet tegen Franco:

Ackelsberg, Martina A

Free women of Spain; Anarchism and the struggle for the emancipation of women

Ackelsberg maakte een studie naar de invloed en de rol die vrouwen speelden in de Spaanse Burgeroorlog. Haar focuspunt is de vrouwenorganisatie Mujeres Libres die streed voor een speciale plaats voor vrouwenstrijd binnen het anarchistische kamp. De eigen ontwikkeling werd gekoppeld aan de ontwikkeling van de samenleving als geheel. Vrouwenstrijd als integraal onderdeel van de anarchistische strijd voor een rechtvaardiger samenleving. Ackelsberg geeft ook aan welke positieve punten uit de strijd van Mujeres Libres kunnen worden gebruikt door hedendaagse vrouwengroepen. 1991, 240 pag., € 23,26; *Indiana University Press, Bloomington, Indiana, ISBN 0-253-20634-0*

Alba, Victor

Histoire du POUM; Le Marxisme en Espagne -

Victor Alba was in de jaren dertig actief in de links-communistische, Spaanse partij Partido Obrero de Unificación Marxista (P.O.U.M.). In 1975 publiceerde hij onderhavige, uitputtende geschiedenis van deze partij, die in het eerste jaar van de Spaanse Burgeroorlog, met name in Catalonië, een belangrijke rol speelde. De POUM kwam voort uit een fusie van het Bloque Obrero, geleid door Joaquín Maurín, en een linkse afsplitsing van de Spaanse Communistische Partij (PCE) geleid door Andrés Nin. De POUM stond voor onafhankelijke arbeidersactie die rekening hield met de Spaanse realiteit. Deze onafhankelijke opstelling en de nauwe samenwerking met de radicale tak van de anarcho-syndicalistische CNT-FAI kwam de POUM op de vijandschap van de Spaanse middenklasse, de centrale regering en de Stalinistische PCE te staan. In de meidagen van 1937 werd de POUM, samen met de radicale tak van de CNT-FAI, de nek omgedraaid door een interne coup in het republikeinse kamp, aangestuurd vanuit Moskou. Zeer gedetailleerd beschrijft Alba zowel de politieke geschiedenis en ideeën, als de 'Werdegang' van deze radicale links-communistische stroming.

2000, 415 pag., € 27,00; *Ivrea, Paris, ISBN 285184041*

Alexander, Robert

The anarchists in the Spanish civil war. Vol. I

Alexander verdiepte zich enkele jaren achtereen in de rol van de anarchisten in de Spaanse Burgeroorlog en schreef er een lijvige, tweedelige studie over. Een sympathiserende kritische blik op de opkomst van die beweging, haar paradoxale

deelname aan de Republikeinse regering en de strijd tegen de toenemende stalinistische invloed op de Republiek gedurende de jaren 1936-39. In dit eerste deel beschrijft hij de wortels van de beweging, de rol van de anarchisten in de militaire strijd tijdens de burgeroorlog, de rol van de anarchisten in de collectivisaties in de industrie en de landbouw en het functioneren van de anarchisten in het stedelijke milieu. 1999, 703 pag., € 29,90; *Janus Publishing, London, ISBN 4857564006*

Alexander, Robert

The anarchists in the Spanish civil war. vol II

Tweede deel van Alexanders lijvige studie over de rol van de Spaanse anarchisten. In dit deel gaat hij uitgebreid in op de deelname van de anarchisten aan de centrale en regionale regeringen in Spanje, tussen 1936 en 1939. Het bloedige verloop van de Mei-dagen van 1937 in en om Barcelona, de oprukkende militarisering en de decollectivisatie, de geheime agenda van de stalinistische Spaanse Communistische Partij (PCE) en de repressie die deze ontketende tegen de anarchisten evenals de verdeeldheid binnen het anarchistische kamp zelf. In het postscriptum wordt ingegaan op de redenen waarom de anarchisten na het overlijden van Franco niet opnieuw een sleutelpositie wisten te veroveren in het post-franquistische Spanje. In de drie bijlagen wordt ingegaan op de anarchistische deelname aan en visie op gewelddaden en terreur tijdens de Burgeroorlog en de banden van de Spaanse met de internationale anarchistische beweging, gevolgd door een reeks korte portretten van vooraanstaande Spaanse anarchisten. Voorzien van een uitgebreide bibliografie, notenapparaat en index.

1999, 765 pag., € 29,90; *Janus Publishing, London, ISBN 485756412X*

Amigos de Durruti

Hacia una nueva revolución

Dit boekje is een herdruk van de geschriften van een groep radikale anarchisten en marxisten die in 1937, tijdens de Spaanse Burgeroorlog, ijverden tegen de militarisering van het republikeinse leger. Tevens wordt er in deze pamfletten vlijmscherpe kritiek gegeven op het optreden en de politieke koers die de CNT-FAI, na de dood van de invloedrijke anarchist Durruti, onder leiding van García Oliver in steeds reformistischer vaarwater dreef totdat uiteindelijk de Republikeinse regering tijdens de beruchte Mei-dagen van 1937 definitief afrekende met de anarchisten en marxistische POUM. Een interessant tijdsdocument.

1997, 48 pag., € 3,20; *Centró de Documentació Històrico-Social, Barcelona, I SBN Zonder*

Amorós, Miguel

La revolución traicionada; La verdadera historia de Balius y Los Amigos de Durruti

Miquel Amorós, desde el compromiso social y huyendo de falsas objetividades, nos presenta una investigación histórica que, por primera vez, nos permite una comprensión amplia y profunda de cómo nacieron, cómo se desarrollaron y qué repercusiones políticas tuvo la existencia de Los Amigos de Durruti. A este fin se vale de la que, sin duda, junto con Pablo Ruiz, fue la figura más importante de la Agrupación: Jaime Balius. Con Balius, que inició su andadura política en el nacionalismo insurreccionalista catalán de Estat Català, hacemos una auténtica inmersión política e histórica en la convulsa sociedad catalana de los años veinte y treinta, para centrarnos en su militancia en CNT y en su colaboración como periodista en buena parte de la prensa libertaria, en la que desempeñó cargos de responsabilidad de manera continuada, antes de crear el medio que daría voz a su propia agrupación: "El Amigo del Pueblo". Tildados de trotskistas, bolcheviques o provocadores tanto por comunistas como por parte de sus compañeros del Movimiento Libertario, que hicieron lo posible por conseguir su expulsión de la CNT, Los Amigos de Durruti fueron tal vez la expresión más genuina de las corrientes de oposición interna a la política de compromiso y colaboración con las instituciones del Estado de la dirección de CNT-FAI. No fueron una corriente mayoritaria, pero sus tesis tuvieron la suficiente fuerza como para animar o dar continuidad a debates internos que en amplios sectores del Movimiento Libertario planteaban la necesidad de ganar la guerra sin renunciar a las conquistas de la Revolución social iniciada en julio del 36. En sus escritos y en otros nacidos al calor del debate por ellos suscitado -y de los que Miquel Amorós da minuciosa cuenta - se reflejan de manera vivaz las dificultades y contradicciones que aquella revolución y cualquier revolución han de necesariamente conllevar en torno a cuestiones como la organización de la economía, de la defensa, el tránsito de la sociedad capitalista a una no capitalista, la toma de decisiones no jerárquica, el control del poder, la relación con otras fuerzas políticas y con los sectores contrarios a la revolución, etc.; y son estas cuestiones y reflexiones, precisamente, las que para los sectores antiautoritarios y anticapitalistas siguen teniendo vigencia plena y las que hacen del presente trabajo también una herramienta para pensar el futuro.

2003, 444 pag., € 20,00; *Virus Editorial, Barcelona, I SBN 84-96044-15-7*

Andrade, Juan

Notas sobre la guerra civil; Actuación del POUM

Dit boek, dat 50 jaar na het begin van de Spaanse Burgeroorlog uitkwam, beschrijft de rol van de marxistische partij de POUM, voor en tijdens de Spaanse Burgeroorlog. De POUM kreeg het, samen met de anarcho-syndicalistische vakbond CNT-FAI, aan de stok met de Spaanse communisten (geleid vanuit Stalins Rusland). Het boek gaat in op het conflict met Trotski [de POUM was aanvankelijk trotskistisch], het begin van de revolutie na Franco's coupoging en de repressiegolf in de Mei-dagen van 1937 die de communisten ontketenden tegen de POUM en de anarchisten. Interessant.

1996, 158 pag., € 5,25; *Ediciones Libertarias, Madrid, I SBN 84-7683-012-2*

Anoniem

Protest tegen de kapitulaties van 1937; door een "incontrolado" van de IJzeren Kolonne

Vurig pleidooi tegen de militarisering van de anarchistische kolonnen tijdens de Spaanse burgeroorlog, het gevolg van de stalinistische vernietiging van de revolutie en de politieke uitverkoop door de anarchistische CNT-bonzen, die door hun regeringsdeelname tot gijzelaars van de burgerlijke staat werden. Verplichte kost voor anarchisten die willen leren van de in het verleden gemaakte fouten.

1999, 24 pag., € 0,90; *Dolle Hond, Amsterdam, I SBN Zonder*

Anoniem

Een keerpunt in de Spaanse burgeroorlog; Anoniem protest

Historisch document uit 1937 van een anarchistische milicien die protesteert tegen de militarisering van de revolutie. Oorspronkelijk verschenen in het anarchistische blad Nosotros (Valencia). Vertaald uit het Spaans en voorzien van een woord vooraf door Nico Jassies. Inleiding door Rudolf de Jong.

1992, 22 pag., € 2,70; *Iris, Amsterdam, I SBN Zonder*

Bianchi, Vera

Feministinnen in der Revolution

De uitgever van dit boek meent dit boek aan te moeten prijzen met de opmerking dat er weinig over de rol van vrouwen in de Spaanse anarchistische beweging en gedurende de Spaanse Burgeroorlog geschreven en gepubliceerd zou zijn. Voor de rol van vrouwen in veel bewegingen zou deze bewering opgaan echter nu juist niet voor de Spaanse anarchistische vrouwenbeweging. Zowel in het Duits, Engels als het Spaans zijn er de afgelopen decennia een groot aantal boeken over dit thema uitgebracht. Deze opmerking doet verder niets af aan de kwaliteit van deze uitgave. In een beknopte en compacte stijl worden diverse aspecten van de 'Mujeres Libres', de aan de CNT en de FAI gelieerde vrouwenbeweging, voor het voetlicht gehaald. Mujeres Libres werd in april 1936 opgericht en stelde zich ten doel de maatschappelijke situatie van de vrouw te verbeteren en de sociale revolutie te bevorderen. De eerste twee hoofdstukken geven achtergrondkennis over de positie van vrouwen in het algemeen in Spanje en over het ontstaan en verloop van de Spaanse Burgeroorlog. Het derde hoofdstuk beschrijft de oprichting, organisatiestructuur en ideeënontwikkeling van Mujeres Libres. Het vierde hoofdstuk gaat over de ambivalente verhouding van Mujeres Libres met de rest van de (mannelijke) anarchistische beweging. Hoofdstuk vijf beschrijft de relatie tot andere Spaanse vrouwengroepen in die periode. Het zesde en laatste hoofdstuk gaat in op de activiteiten en geschiedenis van Mujeres Libres na de nederlaag in de Spaanse Burgeroorlog (zowel clandestien in Spanje als in ballingschap in met name Frankrijk). Aan bod komen onder anderen: de tijdschriften van Mujeres Libres, de deelname van in Mujeres Libres georganiseerde vrouwen aan de strijd aan het front en de scholingswerkzaamheden van de organisatie.

2003, 168 pag., € 15,37; Unrast, Münster, ISBN 3-89771-203-2

Bolloten, Burnett

The Spanish Civil War: Revolution and Counterrevolution

This monumental book offers a comprehensive history and analysis of Republican political life during the Spanish Civil War. Completed by Burnett Bolloten just before his death in 1987, *The Spanish Civil War* is the culmination of fifty years of dedicated and painstaking research. While Bolloten's earlier works -- *The Grand Camouflage* (1961) and *The Spanish Revolution* (1979) -- ended with the controversial events in May 1937, *The Spanish Civil War* covers the entire period from 1936 to 1939 and is the most exhaustive study on the subject in any language. It will be regarded as the authoritative political history of the war and an indispensable encyclopedic guide to Republican affairs during the Spanish conflict. Using extensive documentation from a vast collection of primary sources that he accumulated over the years, Bolloten develops two general themes. First, he meticulously charts the depth and scope of the popular revolution unleashed by the July 1936 military rebellion, showing that -- despite elaborate attempts by some Republican groups to minimize its significance -- the revolution dramatically reshaped the architecture of politics in the Republican zone. Revolutionary committees sprang up in countless villages and towns, creating new structures of economic and political power, largely controlled and directed by workers' organizations. Second, Bolloten argues that the fierce struggle for political hegemony on the left led to the rise in power and influence of the Spanish Communist party. He documents precisely how the Communists managed either to eliminate or absorb their opponents on the left, including Anarchosyndicalists, dissident Marxists, Socialists, and liberal Republicans. Backed by the prestige and material resources of the Soviet Union, the Communists gained decisive control over nearly every phase of public life. Underpinning Bolloten's analysis of the Communists' rise to prominence is his carefully researched discussion of international diplomacy during this period. Burnett Bolloten (1909-1987) was a United Press correspondent in Spain during the war, and it was then that he began his lifelong practice of collecting original documents relating to the conflict. By invitation, he was a lecturer and director of research on the Spanish Civil War and revolution, for three years, at the Institute for Hispanic and Lusitanian Studies at Stanford University.

1991, 1074 pag., € 109,01; University of North Carolina Press, Chapel Hill, ISBN 0807819069

Bookchin, Murray

The Spanish anarchists; The heroic years - 1868-1936

Nadat Bookchin in de jaren '70 dit boek schreef, was het lange tijd niet meer verkrijgbaar. Een boeiende studie van het Spaanse anarchisme. Voor deze uitgave schreef de auteur een nieuw voorwoord. Voorzien van een index, illustraties en een bibliografisch essay.

1997, 320 pag., € 22,50; AK Press, Edinburgh, ISBN 1-873176-04-X

Bookchin, Murray

To remember Spain; The anarchist and syndicalist revolution of Spain

Essays die Bookchin de afgelopen decennia schreef over de betekenis van de in bloed gesmoorde anarchistische revolutie in Spanje.

1994, 69 pag., € 7,50; AK Press, Edinburgh, ISBN 1-873176-87-2

Borkenau, Franz

The Spanish Cockpit; An Eyewitness Account of the Spanish Civil War

Herdruk van Borkenau's oorspronkelijk in 1937 gepubliceerde ooggetuigenrapport van de Spaanse Burgeroorlog. Borkenau beschrijft, vanuit wat hij zelf een "democratisch liberale visie" noemde, het eerste jaar van deze burgeroorlog. Hij beschrijft zowel de ontwikkelingen in het republikeinse regeringskamp als onder de revolutionaire massa's. Hij schuwt de kritiek op zowel links als rechts niet.

2000, 303 pag., € 22,05; Phoenix, London, ISBN 1-84212-006-9

Carrasquer, Francisco

Ascaso y Zaragoza; Dos pérdidas: la pérdida

La bala que mató a Francisco Ascaso cuando éste luchaba contra el cuartel de Atarazanas el 20 de julio del 36. Un hecho que es por sí mismo un símbolo: el sueño luchando a muerte contra el cuartel. Siquiera por una vez y a despecho de la Historia la vida estuvo por aquel entonces en las manos sin amo de sus protagonistas, y por eso cabe emitir juicios, dar la vuelta a los hechos... y a ello se lanza Francisco Carrasquer con bravura polémica y pertrechado de municiones literarias, psicológicas, filosóficas, antropológicas y de toda índole, separando y conectando interpretaciones y vislumbres, en la mejor tradición del género ensayístico. Lo que hizo el pueblo español —en sintonía con el autor, habría que decir los pueblos hispánicos, así, en plural—, desafiar al destino, a los césares y tribunos, y a los propios héroes que temieron o no comprendieron la significación de lo que estaba ocurriendo, adquirió un cariz eminentemente trágico. La propuesta de García Oliver de ir a por el todo, tras haber derrotado ¡por fin! al ejército y recibir formalmente la disolución del Estado manos de Companys, no triunfó ante la oposición de otras figuras destacadas del anarcosindicalismo del momento, tales como Santillán o Montseny, con el silencio otorgador de Durruti. Ahí es donde se sitúa y lamenta Carrasquer la ausencia de Ascaso, que encarnaba la figura del héroe de temple y decisión que hubiera podido en vida lo que con su muerte a lo Patroclo no logró: despertar la cólera revolucionaria de Durruti, que tal vez por ello, apunta Carrasquer, se quedó en casi héroe. Un "casi" que es el nombre que reiteradamente adquiere la fatalidad histórica de España, según se queja el autor cargado de razones. La famosa frase "Renunciamos a todo menos a la victoria" de Durruti, que tanta polémica despertó y que según Peirats no llegó ni a pronunciar, debiera haber sido "a todo menos a la revolución", y entonces se hubiera tomado Zaragoza y con ella buena parte del Norte

y... el sueño hubiera continuado. Pero los libertarios se traicionaron a ellos mismos y se convirtieron en tropa en lugar de ser guerrilleros, y aceptaron ministerios... y en lugar de ir a por todo fueron a por casi nada, con el agravante de ni siquiera recibir el agradecimiento de aquellos a quienes volvieron a poner en el poder. La revolución acabó siendo un destino trágico y, además, absurdo. Francisco Carrasquer "nos debía" un ensayo como este. Testigo de aquellos hechos, ya en las barricadas de Barcelona de julio del 36 —de cuyas vivencias nos ofrece un excelente y conmovedor relato—, así como enrolado después en la Columna Durruti durante los tres años de la guerra, aporta a sus reflexiones el testimonio de sus experiencias e intenta situar en el contexto histórico lo ocurrido, a la vez que nos abre y proyecta a las resonancias significativas de aquellos tiempos.
2003, pag., € 18,00; Alcaraván Ediciones, Zaragoza, ISBN

Christie, Stuart

We, the anarchists!; A study of the Iberian Anarchist Federation (FAI) 1927-1937

De Engelsman Stuart Christie was in de jaren zestig wereldwijd bekend. Hij werd in Spanje opgepakt toen hij op een missie van het ondergrondse anarchistische verzet (tegen het Franco-regime) het land binnenkwam met een rugzak vol kneedbommateriaal en tot een lange gevangenisstraf veroordeeld. Door veel druk vanuit het buitenland kwam hij vrij. Christie bleef zich na zijn vrijlating vanuit Engeland intensief inzetten voor de vrijlating en ondersteuning van politieke gevangenen in Franco's Spanje. Christie schreef deze geschiedenis van de radicaalste tak van het Spaanse anarchisme, de Iberische Anarchistische Federatie (FAI) om een groot aantal mythen en valse voorstellingen omtrent deze organisatie (en ook die van de vakbond CNT) recht te zetten. Zijn sympathie ligt duidelijk bij de radicaalste stromingen binnen de FAI en CNT, zoals de affiniteitsgroep 'Vrienden van Durutti' die in hun krant 'El Amigo del pueblo' scherpe kritiek uitoefenden op de deelname van de CNT aan de republikeinse regering. Het boek bestrijkt de complete geschiedenis van de FAI vanaf haar oprichting in 1927 tot haar feitelijke uitschakeling na de beruchte meidagen in Catalonië - waarbij de stalinistische partij PCE de werkelijk revolutionaire stromingen (zoals delen van de FAI en links-communistische POUM) en verworvenheden van kort na het uitbreken van de Spaanse Burgeroorlog in juli 1936 (met name de volksmilities en collectivisaties) definitief de nek omdraaide. Zeer gedetailleerd en doorspekt met veel materiaal uit FAI-kringen. Geeft een goed inzicht in de verschillende visies die binnen de FAI circuleerden ten aanzien van hoe men de samenleving vorm wilde geven.
2000, 127 pag., € 15,80; Jura, Petersham, Australia, ISBN 1901172066

Diverse auteurs

La oposición libertaria al regimen de Franco 1936-1975

In het kader van een evaluatie van de Spaanse geschiedenis sinds het begin van de Spaanse Burgeroorlog, werden onder andere diverse werkgroepen georganiseerd waar gediscussieerd werd over de rol en betekenis van het anarchistische verzet tegen het franquistische regime. Dit lijvige boek bundelt de voordrachten die tijdens de "Derde Internationale Werkgroep voor het Libertaire Debat" werden gepresenteerd. Thema's: de anarchistische beweging binnen Spanje; de Spaanse anarchistische beweging in ballingschap; de franquistische repressie van de libertaire beweging; de heroprichting en wederopbouw van de CNT na de dood van

Franco in 1975. Het boek wordt afgesloten met een uitgebreide bibliografie, chronologie en organisatieschema's van de CNT. Het zwaartepunt ligt bij de CNT.
1993, 918 pag., € 28,65; FSS Ediciones, Madrid, ISBN 8487218113

Garcia, Miguel

Spanien; Kampf und Gefangenschaft -

De auteur behoorde tot het ondergrondse netwerk van Spaanse anarchisten die na het verliezen van de Spaanse Burgeroorlog, vanuit Frankrijk door anarchistische kameraden ondersteund, in Spanje voortgingen met een guerrillastrijd tegen het Franco-regime en met het heimelijk weer opbouwen van de anarchistische structuren en vakbond. Garcia werd in 1949 opgepakt en zat tot 1969 gevangen. Enerzijds is dit boek een beschrijving van zijn eigen leven in die periode, maar tegelijkertijd is het ook een beschrijving van de geschiedenis van het radicale deel van de Spaanse anarchistische beweging in en buiten Spanje. Ook zeer uitgebreid beschrijft hij de strijd die de anarchistische gevangenen in de Spaanse gevangenissen voerden. Een indrukwekkend en aangrijpend levensverhaal, geïllustreerd met vele foto's.
1975, 237 pag., € 12,21; Karin Kramer Verlag, Berlin, ISBN 3879560447

Giele, Jacques

Arbeiderszelfbestuur in Spanje 1936-1939

Heruitgave van het in 1975 bij Anarchistische Uitgaven verschenen boek over arbeiderszelfbestuur tijdens de Spaanse Burgeroorlog, met name over Barcelona. Voor de echte geïnteresseerden die willen weten hoe in de praktijk de collectivisaties van bedrijven en boerderijen in hun werk gingen.
2004, 267 pag., € 22,00; Kelder, Utrecht, ISBN 9080773433

Guillamón, Agustín

The Friends of Durruti Group; 1937-1939

Dit boekje beschrijft de activiteiten van het groepje individuen dat zich na Durruti's dood in 1937 aansloot in "Los Amigos de Durruti". Deze groep van anarchisten en niet-stalinistische marxisten beriep zich in zijn acties en geschriften op het gedachtegoed en het praktische handelen van Durruti, toen die nog bij leven was. Guillamón tracht de betekenis van dit voor velen onbekende groepje een waardige plaats te geven in de geschiedsschrijving over de Spaanse Burgeroorlog.

1996, 114 pag., € 10,90; AK distribution, Edinburgh, ISBN 1-873176-54-6

Kelsey, Graham

Anarcosindicalismo y estado en Aragón 1930-1938; ¿Orden Público o paz pública?

Deze lijvige studie is het resultaat van een onderzoek dat twintig jaar in beslag nam. Kelsey onderzocht hierin de rol van de anarcho-syndicalistische vakbond CNT in de Spaanse provincie Aragón. De CNT had in de jaren voorafgaand aan de Spaanse Burgeroorlog en gedurende de Burgeroorlog een grote invloed en een sterke achterban in die provincie. Aragón was één van de provincies waar de anarchistisch gezinde bevolking de meest vergaande, anarchistisch geïnspireerde collectivisaties in de landbouw doorvoerde. De auteur

schildert tevens de voorgeschiedenis van de anarchistische beweging in deze regio, om tot een goed begrip te kunnen komen van de invloedrijke positie van de CNT aldaar. Er wordt ook uitgebreid ingegaan op de dubbelzinnige houding tussen de CNT en het Frente Popular (de alliantie van centrum-linkse partijen die in 1936 de verkiezingen won in Spanje), de Republikeinse regering en de Communistische Partij van Spanje (PCE), en de rol die dat speelde in het om zeep helpen van de revolutie die o.a. in Aragón kort na het begin van de Burgeroorlog op gang was gekomen. Geïllustreerd met vele foto's uit die periode.

1994, 555 pag., € 21,85; FSS Ediciones, Madrid, ISBN 84-87218-16-4

Kirschey, Helmut

A las Barricadas; Erinnerungen und Einsichten eines Antifaschisten

Een autobiografie van een Duitse communist die echter in 1931, naar aanleiding van de 'heksenprocessen' in de zogenaamde Sovjetunie met de Partij brak en als anarcho-syndicalist aan de Spaanse burgeroorlog deelnam. In 1937 werd hij daar door Russische geheimagenten gearresteerd en zat zeven maanden in een gevangenis bij Valencia. Kirschey vluchtte vervolgens over Nederland naar Zweden, van waaruit hij antifascistische geschriften naar Duitsland smokkelde. Tegenwoordig reist hij, als tachtiger, door Duitsland om voordrachten te houden en over zijn ervaringen te vertellen in libertaire centra. Uit het Zweeds vertaald door Dagmar Lendt en bewerkt door Andreas Graf en Dieter Nelles.

2000, 230 pag., € 17,90; Libertad Verlag, Potsdam, ISBN 3933377528

Kleinspehn, Thomas & Gottfried Mergner

Mythen des Spanischen Bürgerkriegs

Deze bundel is het resultaat van een in 1987 in Oldenburg (BRD) gehouden Spanje-symposium. De diverse auteurs trachten een aantal mythen die na het aflopen van de Spaanse Burgeroorlog ontstonden, te ontzenuwen. Zo zijn er artikels over de rol van de vrouwen in het libertaire socialisme, over het optreden van de milities en brigaden, over de verworvenheden van het anarchosyndicalisme en over de positie van de autonome regio's Catalonië en Baskenland. Tevens wordt de Duitse literatuur over deze mythen doorgelicht.

1996, 168 pag., € 16,50; Trotzdem verlag, Grafenau, ISBN 3922209246

Low, Mary

Cuaderno Rojo de Barcelona; Agosto-Diciembre 1936

De Engelse trotskiste en surrealist Mary Low trok, samen met haar Cubaanse levensgezel Juan Breá, direct na het uitbreken van de Spaanse Revolutie naar Spanje. Breá trok naar het front en schreef van daaruit verslagen over het verloop van de eerste zes maanden van de burgeroorlog en het verlopen van de revolutie. Low deed hetzelfde vanuit haar post in Barcelona. Zij werkte daar mee aan de Engelstalige uitgave 'Spanish Revolution', een uitgave van de met Trotski in onmin geraakte marxistische partij POUM. Tevens verzorgde zij Engelstalige uitzendingen voor het radiostation van de POUM. Eind 1936 moesten zij en haar vriend Breá Spanje verlaten omdat ze door de opkomende stalinisten van de PCE met de

dood waren bedreigd. In deze publicatie zijn alleen de artikelen van de hand van Mary Low opgenomen uit het door Low en Breá gezamenlijk geschreven 'Red Spanish Notebook', uit 1937. Dat laatste boek (waarvan ook een Franse en Duitse editie verkrijgbaar zijn) diende, samen met Orwell's 'Homage to Catalonia' als basis voor de film 'Land and Liberty' van Ken Loach.

2001, 182 pag., € 12,02; Alikornio Ediciones, Barcelona, ISBN 84-931625-6-6 [Ook in het Duits leverbaar onder de titel 'Rotes Notizbuch']

Marin Silvestre, Dolores

Clandestinos; El Maquis contra el Franquismo, 1934-1975

Fraai uitgegeven boek dat een overzicht geeft van de clandestiene activiteiten van Spaanse anarchisten na de overwinning van Franco in 1939. Een betrekkelijk klein aantal naar Frankrijk gevluchte Spaanse anarchisten zetten gezamenlijk met in Spanje achtergebleven anarchisten diverse netwerkjes op van gewapende strijdgroepen, die aanslagen pleegden op kazernes en politiebureaus, die banken en grote bedrijven overvielen of afpersten, die propaganda-acties pleegden en illegale kranten en tijdschriften drukten en verspreidden. De auteur, een historica, beschrijft de activiteiten van een groot aantal van die 'bendes', de een bekender dan de andere. Tevens probeert ze een lijn door te trekken van de illegale acties vanaf het begin van de twintigste eeuw tot aan het uitbreken van de Burgeroorlog naar de acties die na de nederlaag werden uitgevoerd. Geïllustreerd met een groot aantal foto's.

2001, 416 pag., € 19,75; Plaza y Janes, Madrid, ISBN 84-01-535053-9

Meltzer, Albert (ed.)

Miguel Garcia's Story

Miguel Garcia (1908-1981) was één van de Spaanse anarchisten die na het verlies van de Spaanse Burgeroorlog besloot om samen met kameraden zoals Francisco Sabate en José Lluís Facerias de strijd tegen het Franco-bewind in Spanje voort te zetten. In deze brochure zette hij zijn persoonlijke herinneringen op papier. De periode die hij beschrijft bestrijkt zijn vroege jeugd tot aan het einde van de Spaanse Burgeroorlog. Hij schildert hoe hij opgroeide onder invloed van zijn vaders militantie in de anarchosyndicalistische vakbond CNT, waarin zijn vader een bekende persoonlijkheid was. Zijn vader schrok er niet voor terug om zich gewapenderhand te verdedigen tegen de constante intimidaties en liquidaties van de zijde van de politie en knokploegen van de werkgevers, die kort na WO I probeerden de CNT kapot te maken. Zijn vader overleed indirect aan de gevolgen van een arrestatie. Miguel werd krantenjongen en verdiende zo de kost voor de familie. Bij een staking van deze krantenjongens ontstonden relletjes waarbij twee krantenjongens dood werden geschoten en Miguel gooide een steen naar een Guardia Civil die ernstig gewond aan zijn oog raakte. Miguel vluchtte naar Frankrijk om enige tijd later weer terug te keren. Op veertienjarige leeftijd sloot hij zich aan bij de CNT. Op 19 juli 1936 had Miguel een actieve rol bij de spontane volksoptocht tegen de staatsgreep die Franco die dag was begonnen. Daarna trok hij met de anarchistische milities naar het Front in Aragon en bij Madrid. De brochure wordt afgesloten met enkele persoonlijke herinneringen van goede vrienden van

Garcia die zij bij zijn dood optekenden. Wie meer wil lezen over Garcia's leven na het einde van de Spaanse Burgeroorlog wordt aangeraden zijn memoires over de clandestiene strijd tegen Franco en zijn daaropvolgende gevangenisstraf van 20 jaar te lezen. Zie daarvoor het nog steeds leverbare boek 'Spanien: Kampf und Gefangenschaft' (Karin Kramer Verlag, Berlin, 1975, € 12,20).

1982, 72 pag., € 4,04; *Cienfuegos, Sanday*, I SBN 0904564545

Mintz, Jerome R.

The anarchists of Casas Viejas

In deze studie ontzenuwt de antropoloog Mintz een aantal hardnekkige mythes over het Spaanse anarchisme. Het werk is voor een groot deel gebaseerd op gesprekken met de boeren en arbeiders die deel uitmaakten van de anarchistische beweging, hetgeen een breuk betekende met de gangbare academische geschiedswetenschap. Met een nieuw voorwoord van James W. Fernandez die stilstaat bij het veldwerk dat leidde tot het schrijven van dit boek en de bijdrage die het boek leverde aan de ontwikkeling van de etnografie. Geïllustreerd met een groot aantal zwart-wit foto's.

2004, 336 pag., € 29,85; *Indiana University Press, Bloomington, Indiana*, I SBN 0-253-21658-3

Morales Toro, Antonio & Javier Ortega Pérez (red.)

El lenguaje de los hechos; Ocho ensayos en torno a Buenaventura Durruti

In deze bundel trachten diverse auteurs te beschrijven wat de betekenis van het handelen en het denken van de Spaanse anarchist Buenaventura Durruti voor de hedendaagse politiek kan zijn. Het is geen biografie of een geschiedsschrijving van het Spaanse anarchisme, het is een poging tot kritiek op en interpretatie van de persoon Durruti. Bijdragen van o.a. : Mercedes de los Santos, Graham Kelsey, Frank Mintz, Andrés Ruíz.

1996, 222 pag., € 11,80; *Los Libros de la Catarata, Madrid*, I SBN 84-8198-187-7

Mujeres Libres

Mujeres Libres; Luchadoras libertarias

"Mujeres Libres" was de belangrijkste organisatie van de Spaanse anarchistische vrouwen voor en tijdens de Spaanse Burgeroorlog. In deze bundel werd een groot aantal belangwekkende teksten uit die periode samengebracht. Het boek is doorspekt met korte inleidingen op de diverse thema's die een belangrijke rol speelden in de discussies binnen "Mujeres Libres", en de historische ontwikkelingen die invloed hebben gehad op het denken van deze vrouwen.

1999, 192 pag., € 11,40; *Fundación Anselmo Lorenzo, Madrid*, I SBN 84-86864-33-X

Nash, Mary

Defying Male Civilization; Women in the Spanish Civil War

De rol van vrouwen in de Spaanse burgeroorlog. Als strijdsters, politieke leidsters als arbeidsters aan het zogenoemde thuisfront. De burgeroorlog had (en heeft?) grote invloed op vrouwen. Het boek is onder meer gebaseerd op interviews met vrouwen die in die tijd actief waren.

1995, 261 pag., € 30,00; *Arden Press, Denver-Colorado*, I SBN 0-912869-16-X

Orwell, George

Salut aan Catalonië

Heruitgave van de Nederlandse vertaling van Orwell's klassieke verslag over zijn belevenissen tijdens de Spaanse Burgeroorlog. Orwell ging aanvankelijk als journalist naar Spanje, om de uitbrekende burgeroorlog en revolutie te verslaan. Al spoedig liet hij zich inlijven bij de soldatenmilitie van de onafhankelijke revolutionaire organisatie POUM. Hij beschrijft het verloop van de gevechten aan het front in Aragón, de samenwerking met de anarchisten, de door de Spaanse Communistische Partij aanvankelijk achter de schermen en later openlijk ontplooide contrarevolutie, de militarisering van de milities. Het boek besluit met een beschrijving van de 'staatsgreep' die de communisten in mei 1937 in Barcelona pleegden. Een indrukwekkend, eerlijk en aangrijpend tijdsbeeld en tot nog toe één van de beste analyses van de gebeurtenissen.

2000, 286 pag., € 18,11; *Atlas, Amsterdam*, I SBN 9045002108 [Ook in het Duits, Engels en Spaans leverbaar]

Orwell, George

Orwell in Spain

Interessante uitgebreide herdruk van Orwell's klassieker over zijn verblijf in Spanje gedurende het tweede halve jaar van de Spaanse Burgeroorlog, 'Homage to Catalonia'. 'Homage to Catalonia' beschrijft de snelle inkapseling van de revolutie die anarchisten en links-communisten op gang hadden gebracht en de opkomst van het stalinisme. Deze editie is uitgebreid met een groot aantal brieven die Orwell en zijn vrouw schreven voor, tijdens en na hun verblijf in Spanje, als mede een groot aantal recensies die Orwell schreef van boeken die er over Spanje verschenen vanaf medio 1937. Deze toegevoegde documenten zijn ontleend aan de een paar jaar geleden verschenen 'George Orwell Complete Works'. Het toegevoegde materiaal geeft een nog beter inzicht in hoe Orwell (en zijn vrouw) tegen het verloop van de Burgeroorlog en de revolutie aankeken. Hoewel 'Homage to Catalonia' niets aan duidelijkheid te wensen overlaat, verschaft de aanvullende informatie toch nog toegevoegde waarde die lezenswaard en verhelderend is. Geselecteerd en van een inleiding voorzien door Peter Davison.

2001, 416 pag., € 22,85; *Penguin, London*, I SBN 0141185163

Paz, Abel

Durruti en la revolución española

Voor een inhoudelijk beschrijving zij verwezen naar het interview voorin deze brochure over Durruti.

1996, 773 pag. € 25,00; *Fundación Anselmo Lorezo, Madrid*, I SBN 84-86864-21-6

Paz, Abel

Durruti en la revolución española - Video

Spaanstalige video over het leven van Buenaventura Durruti,

een van de bekendste en radicaalste Spaanse anarchisten die zowel in Latijns Amerika als in Spanje grote invloed had en in de in de voorste linies vocht tijdens de Spaanse Burgeroorlog. De video is gebaseerd op de eveneens door Abel Paz geschreven standaardbiografie over Durruti (ook bij ons verkrijgbaar). De film bestaat uit authentieke filmbeelden en radio-opnamen uit die tijd en veel fotomateriaal. Naast een aantal interviews met Durruti, vertelt een 'voice over' zijn levensverhaal, en aan de hand van voorgelezen artikelen en verklaringen wordt een redelijk beeld gegeven van Durruti's politieke ideeën.

1998, pag., € 12,35; *Fundación Anselmo Lorenzo, Madrid, I SBN Zonder*

Paz, Abel

Crónica de la Columna de Hierro

Zeer fraaie chronologische geschiedenis van een de radicaalste takken van de Spaanse anarchistische organisaties CNT-FAI. De IJzeren Colonne werd twee weken na het begin van Franco's staatgreep (in juli 1936) door radicale anarchisten opgericht in Valencia. Hun streven was tweeledig enerzijds de sociale revolutie, waar men al zo lang op wachtte, op gang te brengen. En anderzijds de fascistische opmars stuiten. De IJzeren Colonne trok in de richting van de frontlijn bij de door de Franquisten gecontroleerde stad Teruel. Al snel bleek dat de centrale regering en een deel van de leiding van de CNT niets van deze radicale anarchisten wilden weten. Ze waren verstockt van aanvoer van wapens en munitie en werden al in een vroeg stadium blootgesteld aan lastercampagnes in de pers. De IJzeren Colonne waren heftige tegenstanders van de toetreding van een aantal kopstukken van de CNT-FAI in de Catalaanse en centrale regering. Tevens verzetten zij zich met hand en tand tegen de door de centrale regering nagestreefde militarisering van de arbeidersmilities aan het front. Al in het najaar van 1936 werden IJzeren Colonne leden het slachtoffer van de langzaam op gang komende repressie van met name communistische zijde. Telkens weer liet de Colonne van zich horen (o.a. via haar eigen dagblad *Linea de Fuego*). Met de vlucht van de centrale regering in november 1936 van Madrid naar Valencia, kwam de contrarevolutie (uit Republikeins kamp) gevaarlijk dichtbij de invloedzone van de IJzeren Colonne. De botsingen met communisten en troepen die onder de centrale regering vielen werden steeds veelvuldiger. In maart 1937 zagen de leden van de IJzeren Colonne zich gedwongen door de alomheersende repressie het moede hoofd te buigen en de militarisering te slikken. Maar nog meerdere malen zouden (groepen van) ex-leden zich roeren. Een fraai bewijs daarvan is het bij uitgeverij de 'Dolle Hond' uitgegeven *Protest tegen de kapitulaties van 1937; door een "incontrolado" van de IJzeren Kolonne*. Het boek van Abel Paz over de IJzeren Colonne is een lang verdiend eerbetoon. 2001, 259 pag., € 12,50; *Virus, Barcelona, I SBN 8488455941*

Reguant, José María

Marcelino Massana; ¿Terrorismo o resistencia?

Marcelino Massana is één van de weinige anarchistische verzetsstrijders die deel uitmaakte van de guerrilla tegen het Franco-regime, na het verlies van de Spaanse Burgeroorlog, en het overleefde. In dit boek wordt zijn levensverhaal opgetekend. Massana besloot na de Franquistische overwinning in 1939 om zich daar niet bij neer te leggen. Met mensen als Francisco Sabaté, Ramón Vila Capdevila, Facerías had hij gemeen dat ze allen, ondanks de passieve en actieve

tegenwerking van de in ballingschap verkerende Spaanse organisaties (zoals de anarcho-syndicalistische CNT-FAI), vanaf begin jaren veertig tot begin jaren zestig gewapende acties voerden tegen het Franco-regime. Dit boek is dan ook niet alleen een beschrijving van die gewapende strijd, maar ook van de interne strijd binnen Spaanse anarchistische kringen over de opportuniteit van deze strijd.

1979, 219 pag., € 6,30; *Doposa, Barcelona, I SBN 8472354229*

Radosh, Ronald & Mary R. Habeck & Grigory Sevostianov **Spain betrayed; The Soviet Union in the Spanish civil war**

Volumineuze bundel in het Engels vertaalde documenten, ontleend aan de archieven van de voormalige Sovjet Unie waarin de betrokkenheid en inmenging van de SU in de Spaanse Burgeroorlog wordt bevestigd. De betrokkenheid van de SU bij de Spaanse Burgeroorlog was ingegeven door geopolitieke bedoelingen en niet door internationale solidariteit of iets dergelijks. Eenieder die de boeken van George Orwell ('Homage to Catalonia'), Walter Krivitzky ('Ich war Stalins Agent') of Burnett Bolloten ('The Grand Camouflage') heeft gelezen, zal hierover allerminst verbaasd wezen. Het bijzondere aan dit boek is dat het een groot aantal geannoteerde geheime interne documenten van de Komintern, de Internationale Brigades en het Russische inlichtingenapparaat in Spanje toegankelijk maakt voor een breed lezerspubliek.

2001, 525 pag., € 45,40; *Yale University Press, New Haven/London, I SBN 0-300-08981-3*

Richards, Vernon

Lessons of the Spanish revolution

A critical examination of the Spanish Revolution, with an attempt to draw lessons for future anarchist social movements.

1982, 259 pag., € 9,50; *Freedom Press, London, I SBN 0900384239*

Saña, Heleno

Die libertäre Revolution; Die Anarchisten im Spanischen Bürgerkrieg

Literatuurstudie over het anarchistische karakter van de sociale revolutie die in het begin van de Spaanse Burgeroorlog plaatsvond in delen van Spanje. De auteur pleegde leentjebuurt bij een groot aantal bekende studies over deze periode zonder met echt nieuwe analyses te komen of met nieuw bronnenmateriaal op de proppen te komen. Zijn centrale stelling is dat de strijd tegen Franco niet enkel een antifascistische oorlog was, maar ook en met name een sociale revolutie. Deze revolutie wordt door hem met name toegeschreven aan de CNT (Nationale Confederatie van Arbeid) en de FAI (Iberische Anarchistische Federatie). Dit is opmerkelijk en in zekere zin zelfs volstrekt achterhaald, aangezien de CNT deelnam aan de landelijke republikeinse en de Catalaanse regionale regering en zich een hoop bepaald niet anarchistische maatregelen door de strot liet duwen. De passiviteit en meegaandheid van de CNT-leiding waren er in de loop van 1937 de oorzaak van dat de Spaanse Communistische Partij (PCE) aan invloed won en samen met de andere gematigde en reformistische krachten de sociale revolutie de nek om wist te draaien. Binnen de FAI waren wel radicalere stromingen die zich met woord en daad hebben verzet tegen het terugdraaien van de

revolutie en het militariseren van het leger. Saña gaat uitgebreid in op het functioneren van zo'n 1600 in zelfbeheer gerunde bedrijven. Maar daar gaat ook het begin jaren zeventig verschenen (zeer gedetailleerde maar tamelijk droge) boek van Jacques Giele over. Niets bijzonders deze samenvatting van andermans studies.

2001, 316 pag., € 23,00; Editon Nautilus, Hamburg, I SBN 3894013788

Santos Ortega, Mercedes de los & Javier Ortega Pérez

El devenir revolucionario de Buenaventura Durruti

Dit is de vierde uitgave in een serie die "Sediciones" (Verleidingen) heet. Het doel van de serie is het doorbreken van de dictaten en dogma's van het eenheidsworst-denken, het kritisch analyseren van gebeurtenissen en ontwikkelingen, zodat we er lering uit kunnen trekken voor de toekomst. In dit deeltje wordt in twee essays ingegaan op het leven en denken van één van de radicaalste Spaanse anarchisten van de eerste helft van deze eeuw: Buenaventura Durruti. Het eerste essay beschrijft de radicale standpunten van Durruti en op welke wijze die idealen om zeep werden geholpen. De auteur benadrukt echter dat het feit dat die ideeën niet gerealiseerd konden worden, niet betekent dat ze geen bestaansrecht hebben of slechts utopisch van aard zouden zijn. Het tweede essay behandelt Durruti's ideeën over antimilitarisme en hoe hij die rijmde met zijn optreden als anarchistisch guerrillero en bankovervalleur, en later tijdens de Spaanse Burgeroorlog als leider van de naar hem vernoemde Colonne van anarchistische militieleden die aan het front in Aragón en in Madrid streden. Tevens gaat het over het debat in de CNT-FAI over de militarisering van de (vrijwillige) milities en de deelname aan de regeringsmacht, die onlosmakelijk met elkaar verbonden waren.

1997, 152 pag., € 5,80; Hiru, Hondarrabia, I SBN 8489753822

Schumann, M. & H. Auweder

A las barricadas; Triumph und Scheitern des Anarchismus im Spanischen Bürgerkrieg

Dit boek schildert de opkomst en ondergang van het anarchisme in de Spaanse Burgeroorlog. De diverse etappes van de Spaanse Burgeroorlog worden in korte, inleidende hoofdstukjes samengevat, waarna de gebeurtenissen aan de hand van geselecteerde fragmenten van artikelen en brieven van tijdgenoten en participanten (vooral uit het anarchistisch en POUM spectrum) geïllustreerd worden. De samenstellers nemen, gezien hun keuze, duidelijk stelling tegen de rol van de Stalinisten en zetten vraagtekens bij het optreden van een deel van het leiderschap van de anarcho-syndicalistische vakbond CNT-FAI.

1987, 212 pag., € 14,00; Trotzdem verlag, Grafenau, I SBN 3922209238

Seidman, Michael

Republic of egos; A social history of the Spanish Civil War

In de mainstream geschiedschrijving over de Spaanse Burgeroorlog is vooral veel aandacht besteed aan de grote lijnen van de ontwikkeling van deze sociale revolutie en wat daaraan vooraf is gegaan. Er werd gefocust op belangrijke politieke leiders, politieke partijen of sociale organisaties. Veelal werd ingegaan op de tegenstellingen tussen democratie en dictatuur, communisme en fascisme,

anarchisme en autoritarisme, katholicisme en antiklericalisme. Seidman dook in de persoonlijke en individuele ervaringen van de gewone mannen en vrouwen, die actoren waren in de strijd. Door het bestuderen van de rol van anonieme individuen, families en kleine groepen die voor hun eigen overleven en belangen vochten – en niet persé voor een hoger revolutionair doel – legt de auteur een onverwachte kracht bloot die van doorslaggevend belang zou zijn geweest voor het verloop van de oorlog. Hij toont hoe prijscontrole en inflatie in de republikeinse zone onder de boeren hamsteren en zwarte markthandel bevorderde en sociale onrust veroorzaakte onder het stedelijk proletariaat. Soldaten van het republikeinse leger reageerden op materiële tekorten door te gaan plunderen, te deserteren of zich te verbroederen met de vijand. Of het enkel bouwen op persoonlijke herinneringen zo'n solide basis is om een beeld te krijgen van deze complexe periode is enigszins gevaarlijk. Geheugens neigen er naar selectief en ingekleurd te zijn door het verdere verloop van de geschiedenis.

2002, 460 pag., € 32,95; University of Wisconsin Press, Madison, I SBN 0299178641

Semprún Maura, Carlos

Ni dios, ni amo, ni CNT

Semprún Maura schreef dit pamflet in 1975 als kritiek op de opstelling en politieke ideeën van de Spaanse anarcho-syndicalistische vakbond CNT. De auteur is van mening dat het anarchosyndicalisme geen bestaansrecht meer heeft. Men kan anarchist zijn, of syndicalist, maar zeker niet beide. Door de ontwikkelingen sinds de turbulente jaren dertig in Spanje is de samenleving zodanig veranderd dat het toenmalige, moeizame samengaan van die twee tendensen heden ten dage volstrekt onmogelijk is omdat ze tegenpolen van elkaar geworden zijn. Voor deze editie (uit '78) schreef de auteur nog een vierde hoofdstuk waarin hij een analyse maakt van wat de CNT was en deed sinds haar heropricting na Franco's dood, toen zij zich in alle bochten wong om erkenning af te dwingen van de Spaanse staat.

1978, 144 pag., € 3,15; Tusquets Editores, Barcelona, I SBN 84-7223-726-5

Semprún Maura, Carlos

Revolución y contrarrevolución en Cataluña (1936-1937)

Semprún Maura is een bekend criticus die de rol van de Spaanse anarcho-syndicalistische vakbond CNT, tijdens de Spaanse Burgeroorlog en daarna, in meerdere geschriften aan de kaak heeft gesteld. Catalonië was, samen met Aragón, de Spaanse provincie waar de anarchistische beweging aanvankelijk het sterkst was en waar de meest verregaande revolutie op gang kwam na het begin van de Spaanse Burgeroorlog. In Catalonië werd zo'n 70% van de industrie, diensten, handel en landbouw gecollectiviseerd en door arbeiderszelfbestuur draaiende gehouden. Het speerpunt van dit boek is de "sociale oorlog", de strijd (in het eerste jaar na het begin van de Burgeroorlog) van de contrarevolutionaire krachten in het Republikeinse kamp om de anarchistische revolutie in te dammen en terug te draaien. Zijn these is dat 'links' zelf de revolutie de nek om draaide. Dit boek werd bij het verschijnen in 1978 dan ook door velen verafschuwed en verworpen als komende uit de koker van CIA-agenten. Kritiek op historische gebeurtenissen en ontwikkelingen binnen het

'linkse' kamp waren ook in die tijd taboe. Wat dat betreft is er nog helaas nog maar weinig veranderd.

1978, 362 pag., € 4,60; Tusquets Editores, Barcelona, I SBN 84-7223-724-9

Sharkey, Paul

The Friends of Durruti – A chronology

Gedetailleerde chronologie met betrekking tot de radicale revolutionaire groepering 'Los amigos de Durruti' die in het voorjaar van 1937, met de tekst 'Hacia una nueva revolución [Op naar een nieuwe revolutie]' en vervolgens met hun eigen blad 'El Amigo del Pueblo [De Volksvriend]' vlijmscherpe kritiek spuiden op de wending die de Spaanse revolutie had genomen: een kritiek die zich met name richtte op het leiderschap van de CNT-FAI en de POUM, die door hun aarzelingen en hun opportunisme meehielpen de sociale revolutie de nek om te draaien.

1984, 22 pag., € 1,60; Editorial Crisol, Tokyo, I SBN Zonder

Souchy, Augustin

Revolutie & burgeroorlog; Spanje 1936 - 1939

Toen in juli 1936 de fascistische militairen in opstand kwamen tegen de republiek bevond de Duitse anarchist Souchy zich in Spanje. Hij verliet Barcelona pas op 26 januari 1939, een dag voor de intocht van Franco. Dit boek is het resultaat van zijn persoonlijke ervaringen in Spanje gedurende de burgeroorlog en de revolutie. Souchy plaatste de anarcho-syndicalisten op de voorgrond in zijn relaas. Souchy beschrijft de diepgaande sociale en economische veranderingen tijdens de Spaanse Burgeroorlog, de dilemma's waarvoor de anarcho-syndicalisten zich geplaatst zagen en ook hoe de collectivisaties en het arbeiderszelfbestuur nog tijdens de Burgeroorlog door de republikeinse regering met medewerking van de stalinisten werden onderdrukt. Rudolf de Jong geeft in het voorwoord een toelichting op het boek en op Augustin Souchy

2002, 247 pag., € 18,00; Kelder, Utrecht, I SBN 9076905126

Télliez Solá, Antonio

Sabaté; Guerrilla urbana en España (1945-1960) (3ª edición)

Biografie van de anarcho-syndicalistische guerrillastrijder ten tijde van het Franco-regime. Geheel herziene herdruk van een verboden versie uit Franco's nadagen. Het beschrijft uitgebreid de structuur en het functioneren van de gewapende strijd uit anarchistische hoek die uiteindelijk samengingen in de Movimiento Libertario. Sabaté werd uiteindelijk vermoord door het Franco regime.

1992, 360 pag., € 14,00; Virus, Barcelona, I SBN 8460418618 [Ook in het Engels verkrijgbaar onder de titel *Sabate; Guerilla extraordinary*]

Thalman, Clara en Souchy, Augustin

Die lange Hoffnung; Erinnerungen an ein anderes Spanien

In 1983 maakten de Duitse anarcho-syndicalisten Augustin Souchy en Clara Thalman voor het eerst na het einde van de Spaanse Burgeroorlog een reis door Spanje.

Souchy was in de jaren dertig een vooraanstaande persoonlijkheid in de internationale anarchistische beweging en verrichtte tijdens de Spaanse Revolutie werkzaamheden voor de CNT. Clara Thalman was links-marxiste en kwam samen met haar man Pavel Thalman naar Spanje in 1936. Clara sloot zich aan bij de Durutti Colonne. Ze gingen naar Spanje op uitnodiging van medewerk(st)ers van de Medienwerkstatt Freiburg om een rondreis te maken langs historische plaatsen uit de Spaanse Burgeroorlog en op zoek naar sporen van de sociale revolutie die al ver voor het eind van de burgeroorlog in de kiem was gesmoord. Het boek is een collage van reisverslagfragmenten, biografische aantekeningen, interviews, filmtekst, documenten, foto's en gedachtekransels van de medewerk(st)ers van Medienwerkstatt Freiburg.

1985, 210 pag., € 11,70; Medienwerkstatt Freiburg/Trotzdem Verlag, Grafenau, I SBN 3922209548

Vilar, Pierre

Der Spanische Bürgerkrieg 1936-1939.

Historische (neutrale) inleiding tot het verloop van de Spaanse Burgeroorlog. De Franse historicus Vilar beschrijft beide (republikeinse en nationalistische) kampen en met welke moeilijkheden beide partijen in het conflict zich geconfronteerd zagen. Het geheel heeft het karakter van een tamelijk politieke geschiedenis (veel aandacht voor de grote lijnen en 'grote' figuren). Geïllustreerd met vele zwartwit foto's.

1999, 142 pag., € 12,96; Wagenbach verlag, Berlin, I SBN 3-8031-2334-8

Willemse, Hanneke

Gedeeld verleden; Herinneringen van anarcho-syndicalisten aan Albalate de Cinca, 1928-1938

Dit boek geeft een breder beeld van de sociale revolutie die in Spanje plaats vond, het geeft een beeld van een periode van de grootste vrijheid die er ooit was. Door wat er na het neerslaan van de sociale revolutie allemaal is gebeurd, zijn in haar ogen herinneringen van mensen vervormd geraakt: voor degenen die in ballingschap naar het buitenland gingen, was het de mooiste periode in hun leven. In Spanje zelf leefden mensen in een andere ballingschap, waar idealen ver weg gestopt moesten worden om het Franco-regime te overleven. Mensen zijn de sociale revolutie 'vergeten', hebben hem verdrongen. Het onderhavige proefschrift handelt over de beleving van de sociale revolutie die plaatsond in het Aragonese dorpje Albalate de Cinca. Uit interviews met (voormalige) bewoners, die actief zijn geweest in de anarcho-syndicalistische beweging in het dorp, destilleert Willemse twee wijd uiteenlopende geschiedenissen

2004 (2^e oplage), 341 pag., € 25,00; Eigen Beheer (1^e oplage Historisch Seminarium van de Universiteit van Amsterdam), Amsterdam, I SBN 90-73941-13-X